

Christianae institutionis liber, complectens tractatum septem sacramentorum, expositionem symboli apostolici, orationis dominicae, & decem mandatorum Dei, aeditus in concilio provinciali Treverensi, anno Jesu Christi MDXLIX.

<https://hdl.handle.net/1874/403083>

3

Christianæ instituti
onis Liber, cōplectens Tractatum septem
Sacramentorum, expositionem Symboli
Apostolici, Orationis Dominicæ, & de
cem mandatorum Dei, æditus in Concilio Prouinci
ali Treuerensi.

Anno Iesu Christi M. D. XLIX.

*Coloniæ, cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ & Catho
licæ Maiestatis, excudebat Iaspas Gennepeus.*

Anno M. D. XLIX.

De Sacramentis no- VAE LEGIS.

ATHOLICA fide certum est, hominem primum à Deo cōditum, nullo quidem morbo uel uulnere uitiatum fuisse aut debilitatum, sed tamen in eō statu constitutū, ut posset ab integritate et innocentia sua deficere: id quod uenena Gen. 3. ri serpētis astutia procuratū est, ut simul cum peccato peccatas, animæ debilitas, & moriendi necessitas, in omnem Adæ posteritatem deriuaretur. Sapi. 2.

Sed Deus nostri misertus, nos ipsius beneficio conditos, nostro uitio deprauatos, per filiū suū reparare dignatus est, monstratis remedijs per quæ à tantis malis liberemur. In quibus declaratio diuinorum sermonum intellectum obscuratū illuminat, si Ephē. 2. Pfal. 8. des corruptam rationem emendat: & sicuti olim pomi elus mandato Dei uetitus, æternum exitium attulit, ita nūc sacramentorum usus uerbo Dei consentaneus, ad uitam æternam restaurat, & præparat.

Necessitatem uero utendi sacramentis nostræ carnis imbecillitas facit: nam anima primi hominis, quæ uerbo Dei, qui spiritus est et uita, acquiescere noluit, sed ad carnem potius deflexit per crassa quædam & Io. 4. ex 6 sensibilia recuperandæ innocentie necessitatem habere cœpit, facta infirma & carnalis, donec per uisibilia ad cœlestia & inuisibilia proficiat. alioqui Deus etiam sine sacramentis (quæ in præsentia nihil aliud sunt, Sacramē tū quid, quam uisibilia et efficacia signa inuisibilis gratiæ dei) hominem à peccatis explicare, uiuificare & corroborare, haud dubie potuit.

Sed cum nunc ihs sacris signis Deus uirtutem suam peculiariter alligauerit, nemo citra præsentaneum periculum salutis suæ hæc signa negligit, cum data opportunitate uti possit. Ac ne quis causaretur ho-

A ij rum ma-

DE SACRAMENTO

Materia Sacramēti. rum materiam inuentu difficilem esse, Deus eam expositissimam & q̄ maxime vulgarem esse uoluit. Quid enim communius aqua, pane, uino & oleo, quorum usus quotidianus est? Sed ista ad hoc efficiendum cui in sacramentis destinata sunt, ex se uim nullam habent, nisi eam ex passione Christi per uerbum Dei & fidem nostram attrahant,

De Sacramento Bai

P T I S M I.

*Baptis-
mus infā-
tium.*
Ephē. 2.
Ioan. 3.
Mar. 10.
Mat. 15.
Matt. 9.

*Efficacia
baptismi*

Baptismus uulgo per similitudinem nec minus uere ostiū dicitur, per quod ingredimur in ecclesiam, & populo Dei associamur. Hoc sacramentum omnibus est necessarium, etiam infantibus: siquidem dicente apostolo, Omnensalcimur filij iræ. Vnde & seruator noster ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare regnū cœlorum. Cum uero Christus dicat: Sinite paruulos uenire ad me, nō debemus eos arcere à Baptismo, quo minus per eum ad Christum ueniant, sed sicut aliorum pedibus ad Christum uenerunt, & alienis manibus oblatisunt, sic etiam aliena fide, utpote susceptorum & totius ecclesie, Deo per Baptismum appropinquare possunt: quandoquidem etiam alieno peccato, quod originale uocamus, irretiti sunt: & quemadmodum Chananeæ mulierculæ petitio & fides pro filia ualuit, ita & fides ecclesie pro infantibus, quos ad Baptisma Christo offert, ualitura est, non minus quam Baiulorum fides pro paralytico ualuit.

Qui uero rationis usum habent, propria fide accedere debent, ac sibi, quod uerissimum est, persuadere, huius sacramenti efficacia se ab originali peccato & omnibus alijs delictis ablui, corpori Christi inseri, filios & hæredes Dei & cohæredes Christi fieri, si quemadmodū oportet sincera fide, uera peccatorum poenitudine & certa spe uenire, ad Baptisma accesserint: quod si ore quidem confitentur, cœterum corde non sicut oportet, credunt, aut dolent, aut sperant, corpori quidem foris aqua adhibetur, anima uero intus non abluetur. Character tamen huius initerabilis sacramēti permanebit, et de nouo baptizari non oportet,

tear, sed duntaxat quod in fide, pœnitentia, aut spe peccatum est, corrigetur.

Huius Sacramenti in ueteri lege typus fuit, circuncisio, ut quemadmodum anima pueri, cuius præputium non erat præcisum, debebatur, ne esset in populo Dei, ita nunc nomina omnium eorum deleantur elibro uiuentium, qui baptizati non sunt. Et ut circuncisio signum erat fœderis, quod pepigit Deus cum Abraham & posteris eius, ut illi essent ipsius populus, & ipse illorum Deus in perpetuum, sic Baptismus signum pacis, quod cum Deo paciscimur, quo diaboli dominium abiuramus, et nos Deo mancipamus, parati in omnibus filium eius Iesum Christum audire & obedire, in quo illi bene complacuit. Hic obiter annotandum est, quod infantes octo dierum, quanquã illius fœderis ignari fuerint, tamen circuncidi debuerint, itidẽ pueros nostros recte baptizari, quanuis mysteria nostræ fidei nondum intelligant, nec intelligere possint. Quin & mare rubrum præfert typum huius sacramenti. Vt enim per illud populus Dei incolumis euasit, et Pharaon impius & incredulus, cum toto exercitu in eo perijt: sic in Baptismo submergitur uetus Adã, & emergit nouus qui factus est in animam uiuificantem, nempe Christus, quã quilibet rite baptizatus induit. Quotquot enim, ut Paulus testatur, in Christo baptizantur, Christum induunt: etiam nubes (ut scripsit Apostolus) qua per diem populus Israel in deserto protegebatur, Baptismum adumbravit. Sed ut huius sacramenti figuræ in antiqua lege fuerunt, ita uicissim idem sacramentum in noua lege figura est, representans mortem, sepulturam, & resurrectionẽ domini. In Baptismo enim peccato morimur, & ut Apostolus dicit, Christo consepelimur, ut cum eodem in nouitate uitæ ambulemus, expoliantes ueterem hominem cum actibus suis.

Hic si quis miretur, qui fiat, ut cum peccata omnia per Baptismum tollantur, tamen perpetua quedam concupiscentia seu pronitas, in nobis relinquatur & hæreat, quam scholæ fomitem uocant, unde non aliter peccatum oritur, quam ex nube pluuia, huic satis fit, quod quemadmodum calor solis non modicus nubem extenuat uel excccat, ne pluuiam generet, ita copiosa gratia & charitas Dei impetrata, hũc peccandi appetitum comprimat & restinguat, ne post Baptismũ si absit con-

Figuræ
Baptis-
mi.

Gen. 17.

Ibidem.

Matt. 3.

Exo. 15.

1. Cor. 15.

Gala. 3.

1. Co. 10.

Exo. d. 1.

Bapt. f.

figura.

Rom. 6.

Colof. 3.

Lex pec-
cati.

DE SACRAMENTO

sensus pro peccato nobis imputetur?

Minister,
Materia
sue ele-
mentū.

Qui uero administrat hoc sacramentum, cum non in suo, sed Dei patris, filij, & spiritus sancti nomine & aqua simplici, quæ huius sacramenti materia est, baptizet, gratiam baptizati, si bonus est, non auget, neque si malus est, imminuit.

Ceremonia
baptismi.

Ceremoniæ uero & signa alia, quæ in hoc sacramento, dum conferatur solemniter adhibentur, antiquitus in Ecclesia obseruata sunt, ut liquet ex Tertullia, & Cælest. alijsq; uerustis scriptoribus, quæ quid sibi uelint, aut significant, sacerdos oportuno tempore pro concione docebit. Cū enim magni aliquid innuant, illi qui baptizatur, in primis refert scire quem usum habeant: quo ignorato, quid sunt aliud, quam egregij colores in tenebris positi?

Candida
uestis.

Quare dabunt operam parrochi & alij concionatores, ut quam luculentissime populo hæc mystica signa explanent. Veluti quod candida uestis, quæ baptizato traditur, indicium habeat eius, quod factum est, & fieri oportet, siquidem totus candidus e fonte Baptismatis emerfit, & eum candorem nulla parte contaminatum, usq; ad finem uitæ seruare debet.

unctio
inter sca-
pulas.

Sic & unctio inter scapulas facta, iugum domini in humeros sublatum, cum fortitudine ad sustinendum significat.

Mat. 11.
Sal.

Ita sale pueri lingua tingitur, quod argumentum est diuinæ sapientia, quæ hominem aduersus putres omniū uitiorum optime præseruat, sicut sal a putredine corpora defendit.

unctio
in capite
Psal. 44
Narium.
& aurium
apertio.
Marc. 7.

Oleum uertici capitis illitum, significationē habet qualiscunq; communionis cum Christo, qui solus uere unctus est oleo læticiæ præ participationibus suis.

Candela
ardens.

Quod digitis aures & nares aperiuntur, exemplo Christi fit, qui eo gestu aures surdi, & linguam muti resoluit, quo facto locutus est, non quomodocunq; sed recte. Itidem baptizatus linguam habere debet expeditam ad confitendum nomini domini, non ad stultiloquium aut obrectationem, aures ad audiendum uerbum Dei semper apertas, nō ad fabulas aut alia nocentiora.

Quod cereus ardens susceptoribus loco pueri in manū datur, hoc sibi uult, quod iam adiunctus sit illis seruis, de quibus euangelica parabola

bola

BAPTISMI.

bola loquitur, quod lumbos præcinctos & lucernas ardentes in manibus habeant, expectantes dominum suum, quoad reuertatur à nuptijs, aut quod luce & claritate bonorum operum coram hominibus, dum uiuit, resulgere debeat.

Nomen etiam puero cum baptizatur, imponitur, iuxta morè militarem, quod tamè nulli absurdum uideri debet, cum & Episcopus militare uocabulum sit, sicut & symbolum & sacramentum, & Iob dicat, uitam hominis militiã esse super terram. Et Christus apud Lucam à re-

Nomen.

Iob 7.
Luc. 14.

gibus inter se, in quibus tamè copijs, periculose dimicaturis, similitudinè sumit, cū suos discipulos docere uult, ut uel non profiteatur fidem, uel semel professi, non temere deficient. Quamobrem ut imperatori nomen dat miles, seq; sacramento obstringit & inuictoratur ad subeundum omnia pro illo certamina & pericula, itidè hic fit. Nam Christo imperatori quisquis baptizatur, se per omnem uitam militaturum nullis deterrendū periculis, nullis dimouedū afflictionibus, pmittit.

Denique quæcunq; ceremonie circa hoc sacramentum adhibentur, ociosæ non sunt, sed plenè mysterijs, quarum existimatio apud populum crescet, citius quam euilescet, si istarum omnium sensum, uim, & usum, quam penitissime intellexerit, quod opera boni & prudentis concionatoris futurum confidimus.

De Sacramento Con

firmationis.

Ipsa Confirmationis uox inspecta, clare ostendit quid hoc Sacramento efficiatur. Nimirum ut homo confirmetur, ac spiritali robore muniatur contra hostes, quos multos Christiani iugiter experiuntur. Quare ut in Baptismate anima hominis uitam & innocentiam recuperat, sanitatem & integritatem recipit, ita per hoc Sacramentum ualidior redditur, ut carni, mūdo, & diabolo resistere possit, quo alioquin nō multū opus esset, si nulla res nos magnopere post ea sollicitaret ad deficientiū à gratia, quam in Baptismo consecuti sumus. Nūc cum tot

vis cōfir
mationis.

A. iij.

modis

DE SACRAMENTO

impugnentur etiam baptizati confirmatione, tanquam scuto protegendi, sicut & populus Israel, quamuis per mare rubrum euasisset Pharaonis tyrannidem, tamen in deserto columna ignis & interpositione nubis protectus & adiutus est. ut itineris illius longissimam molestiam perferre posset.

Affertio
Confir- Ceterum hoc Sacramentum præter testificationem ecclesie catholice,
mationis euidentis in scripturis testimonium habet, et quasi fundamentum cui in-

Actu. 8. nititur. In actis enim legimus, quod Apostoli cum audissent Samaritaniam
Ioan. 13. recepisse uerbum Dei, miserunt illuc Petrum & Ioannem, qui orantes imponebant manus illis, qui baptizati fuerant in nomine Iesu, & dabat spiritum sanctum. Hic multos ante baptizatos fuisse legimus, quos

Lucæ 14. postea spiritu sancto confirmandos esse, per impositionem manuum Apostoli iudicauerunt. Et seruator noster in ultima cœna de discipulis suis testatus est, quod loti & mundi essent, quibus tamen post resurrectionem apud Lucam dicit, Ego, inquit, mittam promissum patris

Actu. 1. mei in uos. Vos autem sedete in ciuitate, quoad induamini uirtute ex alto. Id quod in die Pentecostes exhibitum est, quo per spiritum sanctum confirmati sunt, ut qui antea metu Iudeorum exanimati latitabant

Rom. 8. missantes, palam in lumine & apud tumultuantem et reclamantem turbam prædicarent Iesum Crucifixum. Ingens hoc & admirabile robur fuit, sed cuius & nos participes fieri possumus per Sacramentum Confirmationis, ut charitas Dei diffundatur in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui nos certos facit, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque instatia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque ulla creatura alia poterit nos separare a

Chry. dilectione Dei, que est in Christo Iesu domino nostro.

1. Pet. 2. Et quanquam nunc conspicuus non est, ut olim Dei spiritus descendens in eos qui confirmantur, tamen arcana uirtute in corda penetrat, et parem largitur fortitudinem, non minus potens aut liberalis, sed minus quam olim conspicabilis. Tum quoque nunc non simpliciter im-

posita manu, sed addito Chrismate fit confirmatio, quod ex oleo oliuæ & balsamo, cuius fragrantissimus odor est, temperatur & miscetur, non

Materia citra singulare mysterium. Et licet in ueteri lege tantum sacerdotes & reges eo ungerentur, iam tamen hoc Chrisma communicabile est omnibus Christianis, quos Petrus Apostolus genus electum & regale sacerdotium

um appellat, eo quod omnes debeamus spiritualia sacrificia regi nostro Christo & Deo semper offerre.

De materia Cōfirmationis, Chrismate, uidelicet, eiusq; annua consecratione ita Fabianus loquitur: Hęc a sanctis Apostolis, & eorū successoribus accepimus, uobisq; tenenda mandamus. Hęc sancta Romana ecclesia & Antiochena a tempore Apostolorum custodit. Hęc Hierosolymorum & Ephesianorum tenet, in quibus Apostoli præfidentes docuerunt: Hactenus Fabianus. Conuenienter autem postquam uisibile signum uenientis Spiritus sancti apparere desiit, Chrisma in locū eius surrogatum est, ut & oleum admoneat nos uirtutis spiritualia, & balsami fragrantia doceat, ut bonus odor Deo simus in omni loco. frōti autem illud in modum crucis illinitur, cum alioqui baptisma suscipientibus in uertice linatur, sed ibi admonentur, quod Christiani fiant, & Christum qui uere unctus est, præ consortibus suis, pro capite habere debeāt. Hic ut in christianismo fortiter perseuerent, nō cedentes aduersario, aut terga uertentes, sed constanter, ac uelut a fronte pugnantes, ut contra omnia Deo inimica tandem uictores euadant.

Verba autem per quæ hoc sacramentum confertur, ista sunt: Signo te signo Crucis, & confirmo te Chrismate salutis, in nomine patris & filij, & Spiritus sancti. His accedunt sacræ orationes pro ijs, qui hoc sacramentum suscipiunt, inter quas hæc præcipua est, quam Episcopus peculiaris minister huius sacramenti, hoc modo recitat:

Immitte in eum Spiritum sanctum tuum septiformis gratiæ tuæ, paracletum de cœlis, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & imple eum spiritu timoris tui, & signa eum signaculo sanctæ crucis propitiatus, & Spiritus sanctum tuum non amittat in uitam æternam.

Hanc precationem ideo ascribendam putauimus, ut confirmationem ambientes, intelligant, quantum honorū pro se a Deo per presbyterum non inefficaciter petatur, quo impetrato, perfectus redditur Christianus, & ad omne opus bonū instructus. Propter quod scripsisse uidetur Dionysius, Confirmationis sacramētum ab Apostolis teloten appellatum, quasi dicas consummationē & perfectionem omnium uirtutum spiritualium.

B Siquidem

Materia

Mysteriū
um chris-
matis.

2. Cor. 2

uermum
cōfirma-
tionis.

Minister
Esaia 2.

DE SACRAMENTO

Seprē do
na Spiri-
tussancti
Sapiētia
Psal. 25
Mat. 6.
Mat. 7.
Intelle-
ctio.
Psal. 118.

Siquidem (ut breuiter has spiritus sancti dotes obscurius designatas paulo clarius explicemus) sapientia reposita est in uoluntate & studio persequendi æterna, coelestia & diuina, quæ hominem nunquam fallunt aut destituunt. Hoc affectu præditus fuit, qui dixit: Vnam petiij a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ. Huius multum dissimiles sunt, qui sibi thesaurizare cupiunt in terra, & domum ædificare in arena, homines animales, non percipientes hoc donum spiritus.

Alterum donum est intellectus, quem postulauit Propheta, cum diceret: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua domine. Quomodo autem hanc intellectum sapientia seu bonus affectus præcedat, scire possumus ex eo quod eodē psalmo idē propheta postulauit a deo sibi legem poni, hoc est, uiam iustificationum indicari, ut exquirat eam semper: sapientiæ erat hoc petere & affectare: intellectus uero scire, qua gradiendum esset ad illas iustificationes. hoc ordine & alibi scriptura fatuis prius sapientiam, posteriori intellectum optat. Vtinam, inquiens, saperent & intelligerent, & nouissima prouiderent.

Deut. 32.
Consili-
um.

Tertium est consilium, in quo sapientia & intellectus iunguntur. sapere enim est, summum bonum cupere: intelligere autem, hoc ipsum uidere: consulere uero, est certo et infallibili iudicio illud exquirere: qui enim hoc facit, optime sibi consulit. Quare consilium, hoc loco est iudicium: quo cum sincera conscientia statuimus, quod adhibendum aut negligendum sit, donec in uia sumus & ad uitam æternam contēdimus, nusquam ad dexteram uel ad sinistram deflectentes.

Fortitudo.

Ut autem recta cupientes, uidentes, & sine errore aut reuoluntatione conscientie exquirentes ad finem perueniamus, opus est inter tot mala occurrentiam magno robore. Quapropter quartum donum spiritus sancti est fortitudo, qua confirmati, nec prosperitatibus huius mundi emolli mur, nec afflictionibus frangimur.

Sciētia.
Phil. 2.

Quintum est scientia siue disciplina, qua instructi, per simplicitatem, & prudentiam, ita ambulamus in medio nationis prauæ & infirmorum, qui nondum in Christo fortes facti sunt, ut nec ipsi nos peruertere sinamus, neque alijs scandali occasionem præbeamus: de quo genere scientiæ

entia prudenter adhibendo, Apostolus in priore ad Corinthios octa-
uo capite loquitur, & in libro sapientia de iusto legimus, qui a domino Sapi. 10
per vias rectas deducitur, cui regnum Dei ostensum est, & data scientia
sanctorum, siue sanctis conueniens & necessaria: sine qua ne iusti
quidem homines sanctitatem suam inuiolatam custodire, aut tueri
possunt. Nec enim sanctus omnino est, qui sua scientia tam inconsi-
derate utitur, ut propter locum, uestem, potum, aut cibum, subuertat
fratrem infirmum, pro quo mortuus est Christus.

Sextum est pietas, quæ & lege naturæ & mandato Dei debetur ijs, Pietas.
a quibus iuxta carnem uitæ initium accepimus: grauissime enim er-
rant, qui usquam fas sibi putant, sub prætextu amoris, & honoris di-
uini contumelia parentes afficere, aut necessarium officium ijs indigen-
tibus denegare. hoc enim uere est affectum charitatis abijcere, contra
præceptum apostoli. Pullulat autem hæc pietas ex ea scientia, quæ ho-
minem in omnibus ordinate ambulare docet.

Septimum est timor domini sanctus, permanens in seculum secu- Tim. x
dñi.
li, non ille seruilis quem perfecta charitas foras mittit, tamen si lex an- I. Io. 4.
tiqua permittere uideatur, ut qui Deum, quod bonus sit, amare non-
dum sustinet, saltem quia potens est, timeat. Et satius est alioqui Dei
uindictam metuere, eiusque respectu ueritatem constanter profiteri,
quam nec bonitate eius adamata, aut indignatione formidata, solum
uim & tormenta hominum exhorrescere, & horum formidine ueri-
tatis professionem deserere. De huiusmodi timore etiam ad discipulos
uos, sed adhuc magna ex parte carnales, seruator noster loquitur:
Nolite, inquit, timere eos, qui tantum corpus, non etiam animam
occidere possunt: sed eum timete, qui postquam corpus occiderit, po-
testatem habet & corpus & animam proijciendi in gehennam.

Hinc Deus apud Malachiam: Si dominus, inquit, ego sum, Mala. x.
ubi timor meus est? si pater, ubi honor meus? Vt ergo quosdam ue-
remur offendere, nõ quod mali aliquid ab ijs metuamus, sed solum ne bo-
no ipsorum, suauissimo uidelicet consortio aut fauore spoliemur: ita cum Matt. 29
sancto timore Dei afflati sumus, nõ hoc aio præceptis eius obedimus

B ij ut ultio-

DD SACRAMENTO

ut ultionem & poenam duntaxat effugiamus, (quod facere uidemus seruos, qui dominis suis sollicitè obsequuntur, non quod ab illis aliquā benignitatem sperent, etiam cum omnia fecerint, sed ne compedes, carceres, & flagra incurrant.) uerum ut præmio quoq; æterno, hoc est, ipso Deo, qui merces nostra est, potiamur, eoq; sine fine fruamur.

His itaq; donis spiritualibus cumulatus, & hæc mystica panoplia instructus, aduersus omnes satanæ insultus, & mundi huius in maligno positi fallacissimas insidias, & lubricæ carnis nocētissimas illecebras inuictus & immotus persistet, dum quæ sancta & iusta sunt experit, eaq; Deo illuminante cognoscit, & recto iudicio gnauiter exquirat, fortiter gradiens in uiam domini, neminem quātum in se est; per crassam ignorantiam offendens, simul naturalem & diuinum charitatis affectum in corde retinens cum casto timore domini.

Postquam igitur quæ ad huius sacramenti administrationem pertinent, rite absoluta sunt, tandem maxilla confirmati, plana confirmantis manū ceditur, uel ut suscepti sacramenti memor sit, uel ut per hoc Christianæ tolerantia commonefiat, quæ dextram maxillam percipienti obuertit alteram.

De Sacramento Eucha-

RISTIAE.

Digni-
tas Eu-
chari-
stia.
De ueri-
tate cor-
poris &
sangui-
nis.

Cum omnis sacramentorum uirtus ex passione Christi oriatur, & totum illud corpus, quod pro uita totius mundi in mortem traditum est, sub hoc sacramento altaris re ipsa uiuum & uerum cōtineatur: nulli dubium esse potest, inter omnia sacramēta hoc esse augustissimum, qd nobis a seruatore nostro sub familiari specie panis & uini, relictum est, ne naturalis nostra imbecillitas apparentes, carnis, & sanguinis species cū horrore refugeret.

Superuacaneum autem fuerit, in præsentia retexere disputationē de ueritate corporis sub his sacris signis compræhensi, cum ipse Dominus tam euidenter corpus suum & sanguinem esse pronūciauerit, attestante

restante Apost. i. Corint. xi. se hoc tradere quod accepisset a domino, Vbi cum multa ad hanc rem confirmandam pertinētia dixisset, postea subiicit: Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini: quod Corinthiis tempestiue dictum est. Inter quos erant qui oculis corporis tantū sacramenti externam speciem intuentes, non autem lumine fidei rem eius, hoc est, carnem & sanguinem domini aspicientes, ad sumptionem eius, uelut ad usum promiscui cibi & potus, accurrebant, non discernentes corpus & sanguinem domini a reliquis escis, de quibus Apostolus scripsit: *Esca uentri, & uenter escis: hunc & illas destruet Deus.*

1. Co. 6.
Fides cō
munican
tium.

Quare ad hoc, ut quis digne de mensa domini participet, necessarium est ea persuasionē, qua diximus, accedat, fortiter contemptis omnibus omnium opinionibus, quamlibet probabili ratione suffultis. Etiam hoc scire & credere necesse est, signa in hoc sacramento tantum diuisa esse, non rem. Nam sub utralibet specie totus est Christus, nec enim sanguis est absq; corpore, nec corpus absq; sanguine, nec sanguis absq; anima, nec anima absq; deitate. Quo fit, ut Christum in hoc sacramento uenerari & adorare possimus. Etenim si diuus Augustinus non dubitat asseuerare, ne tunc quidem deitatem a corpore Christi separatam fuisse, cum illud exanime iaceret in sepulchro, quanto certius est, hic totam Christi personam, ex duabus naturis, humana & diuina, ineffabili modo coniunctam, adesse? Et quanquam species panis, cui benedicimus, in partes frangitur, non tamen aut plus toto, aut minus, qualibet parte continetur. Christus enim integer, & indiuisus permanet, Quod qui non percipit, aut intellectu non uidet, animosa fide se confirmet, mentem referens ad omnipotentiam eius, qui super mare ambulauit, qui egressus est clauso monumēto, & clausis ianuis ingressus est, qui cum patre caelum & terram creauit: qui dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt, quia non est impossibile apud Deum omne uerbum.

Euchari
stia ado
rabilis.

Mar. 6.
Ioan. 20.
Psal. 248
Luca 1.
Affecto
cōmuni
cantiū.

Postquam ergo, quae sit substantia huius sacramenti, dictum est: etiam hoc breuiter indicandum uenit, quis eius sit effectus, & quo ad illud animo accedendum sit. Hic Paulum audiamus loquentem: Probes autem seipsum homo, & si de pane illo edat. Nam non possumus simul

B in partici-

DD SACRAMENTO

participare de mensa Christi, & de mensa dæmoniorum: non possu-
mus unum corpus cum Christo fieri, & mēbra nostra facere serua pec-
cati ad immundiciam. Ergo ab omni turpitudine purus sit, qui sanctis-
simā Christi corpus uulter uelut sumeret ab omni cōtentione & odio
Ioa. 13. sit alienus, qui hoc charitatis solum sibi uult cōmunicari. Qui non
est discipulus Christi, non accedat ad mensam Christi. Siquidem ex
Rom. 8. hoc cognoscantur eius discipuli, si mutuum dilexerint: si in ipso, hoc
Tit. 2. est, in charitate permanserint, neq; uitam hauriet ex sanguine Christi,
Act. 1. nisi qui uicium membrum est in corpore Christi. Bonis omnia coope-
Psal. 110 rantur in bonum, malis autem omnia polluta sunt, etiam illa quæ per se
sancta sunt & salutaria. Igitur de se debet charitas, & fides purificans
corda: adesse debet sanctus timor domini: nam is qui fecit memoriā
mirabilium suorum, hanc escam non dedit nisi timentibus se.

Effectus
Euchari-
stia.

Proinde qui, ut oportet, ex hoc pane manducauerit, uiuet in eter-
num, & a Christo suscitabitur in nouissimo die ad resurrectionē uitæ.
Dirigetur in uia recta, stabilietur in sana doctrina & fide: suscipit enim
eum, qui uia & ueritas est. Omnium peccatorum suorum remissionem
consequetur, capit enim corpus & sanguinem domini, quod pro no-
bis traditum est, & qui pro nobis effusus est in remissionem peccato-
rum. Hinc diuus Ambrosius dicere solet, quia quotidie pecco, quotidie
medicinā accipio. Virtutē enim passionis Christi, sumpto hoc efficaci
signo & certissimo pignore uenit & uitæ eterne sibi applicabat. De no-
uarię hu-
ius sacra-
menti no-
mencla-
tura.

minibus huius sacramēti nō refert hoc loco multa cōmemorare. Eucha-
ristia autem dicitur, eo quod pignus sit gratuite redemptionis nostre.
habet enim nomē a benignitate & gratia. Qui Synaxim appellauerūt,
ad cōmunem multorū participationē respexerunt, cum enim referēte
D. Paulo, quisq; propriā cœnam manducat, iam nō est hoc cœnam do-
minicam manducare. Vnum enim corpus & unus panis multi sumus,
qui de uno pane participamus: multorum enim, imo omnium Chri-
1. Cor. 2.
1. Co. 10.
stianorum cōmunis est iste cibus, nulli proprius. Quare cōmunionem
huius cœlestis cibi, distributionem recte uanquam. Apostolus ali-
quoties cœnam domini uocat, sed ad quā non solum sobrii, sed & ie-
iuni, si causæ grauioris nihil obstat, merito accedimus, ut cibus mentis,
pabulum corporis anteuertat: ne que datur in hoc, ut corporis esuriem
compri-

comprimat. Clamat enim Apostolus: Qui esurit, domi comedat. An Ecclesiam Dei contemnitis? Sed ut iustitiam esurientibus subueniat, & pauperes spiritu si ederint, saturentur. Panis quoque & calicis domini meminere littere Apostolicę, quibus uerbis Eucharistia designatur. Sed panis iste caro est quam dominus dedit pro mundi uita.

Materia huius sacramenti, est panis & uinū aqua mixtū; tamā post q̄ sacerdos quilibet, qui administer est huius sacramenti, panis & calicis benedixit, iam substantia panis & uini in substantiam corporis & sanguinis dominici transijt, quod in materia aliorum sacramentorum nō fit, ubi substantia materię semper eadem remanet.

Materia
Res huius
Sacramenti.
verbum.

Verba illa sacrosancta, quibus ecclesia catholica hoc sacramentum conficit, amputata in uili disputatione, suo loco & usui relinquenda sunt. Quanquam quid est omnino, quod his seculis scientię persuasione inflatis, & charitate frigidis, in disputationem non sit tractum? Queritur quomodo Missa (quam sacrū ministeriū dicere possumus) sit sacrificium, cui hoc loco paucis respondemus:

Cum omnia, quę suapte natura bona sunt, & Deo singulariter placeant, sacrificia dici possint, quale est Deo gratias agere, ipsi fidere, hymnos spirituales canere, iustitiam diligere, cor propter peccata contritum gerere, cōmunicationis & beneficentię non obliuisci: quis neget primaria quadam ratione corpus & sanguinem domini pro nobis traditum semel & effusum, quod ipsum in altari exhibetur, & a tota ecclesia cum gratiarum actione & orationibus Deo patri offertur, dici & proprie esse sacrificium, cum sit unum & idem hoc quod offertur in altari, cum eo quod oblatum est in cruce? Et qui miratur quomodo una sit oblatio, quę sit diuersis temporibus, cogitet quomodo sit unum corpus, quod habetur in diuersis locis: iam nulla est actio nostra Deo accepta, nisi intercedente illo sacrificio, quod Christus ipse sacerdos & uictima, deo patri semel in cruce immolauit. Hoc ego ibi immolauī, hic in sacro Missę officio sistitur, & in cruento modo offertur: simulq; rogatur pater cęlestis, ut huius intuitu nobis ea quę sunt salutaria concedat: Alioqui dicente propheta, omnes iustitię nostrę contaminatę sūt, et sola illa oblatio munda de q̄ Malachias locutus ē, deo patri se gratia est, atq; a deo grata, ut huius solius respectu qd facimus, ratū habeat,

Missa sacrificiū.

Esa. 64.
Mala n.

non.

DE SACRAMENTO

Chryso
Homil.
17. ad He
bræos.

non habiturus pro iusto & meritorio, quantumuis bonum illud uide-
retur, quod agimus, nisi huius sanctissimi sacrificij merito commenda-
retur. Verum expedit audire D. Chrysoſtomū, qui de sacrificio Miſ-
ſæ perſpicua ueritate ita locutus eſt: In Chriſto ſemel oblata eſt hoſtia
ad ſalutem potens, Quid ergo nos? nōne per ſingulos dies offeremus
& paulo poſt: Nec nunc quidem alium agnum, craſtina alium, ſed ſem-
per idipſum, proinde unum eſt hoc ſacrificiū, alioqui hac ratione quia
in multis locis offertur, multi ſunt Chriſti, nequaquam, ſed unus ubiq;
eſt Chriſtus: & hic plenus exiſtens, & illic plenus, unum corpus: ſicut
enim qui ubique offertur, unum corpus eſt, & non multa corpora: ita
etiā & unum ſacrificium. Haecenus Chryſoſtomi ſententiam retuli-
mus. Cur autē tot obſecrationes, poſtulationes, & deprecationes, quas
Apoſtolus exigit pro omnibus, & maxime his, qui publica poteſtate
præminent, eccleſiā huic Miſſæ ſacrificio adiungat, & quam non noui
exempli ſit, qui ſcire cupit, ſanctum martyrem Cyprianum legat, qui
inter cætera ſic loquitur, etiā obiter ceremonias Miſſæ attingens: Hiera-
cha pius, quem ſpiritus ſanctus compungit, excitat, inhabitat, & ſancti-
ficat, eleuatione manuum crucis myſterium repræſentans, confiden-
ter orat pro ſua, & populi ignorantia. Et ante paulo: In huius ueraciſ-
ſimi & ſanctiſſimi corporis præſentia, nō ſuperuacue mendicāt lachry-
mæ ueniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repul-
ſam. quoties ego te in conſpectu domini uideo ſuſpirantem, ſpiritum
ſanctum non dubito aſpirantem: cum intueor ſlentem, ſentio Deum i-
gnoscentem. Hæc Cyprianus.

His itaq; ſe ad hunc modum habentibus, non ſit inter nos de uoca-
bulo ſacrificij ullum diſſidium, ſed potius concordēs & alacres, hoc tã
ſacrum Miſſæ officium frequentemus, coniungentes uota & ſuſpiria
noſtra cum precibus totius eccleſiæ, & memores beneficiorum Chri-
ſti, dum hoc ſacrum peragitur, recolamus animo paſſionem & mortē
Chriſti. nam & in hunc finem hoc ſacramentum a ſeruatore noſtro
inſtitutum eſt, ut ſacramentaliter aut ſpiritualiter communicantes, an-
nunciemus mortem domini donec ueniat.

De ſacra-

De Sacramento Pœ NITENTIAE.

Deus qui peccatores non exaudit, pœnitenres in gratiam recipit, Pœniten
quibus omni tempore ad Deum & ecclesiam, redeundi potestas est, tiae asy-
quantumuis graua sint illa quæ commissa sunt, uera enim pœnitentia lum sem-
nunquam sera est. per aper-
tum.

Montani dogma, Lapsis post Baptismum ecclesiæ fores occluden-
tis, diu explosū est apostolicis exemplis & scripturarum testimonijs. Indulgē
Nunc magis uidendum est, ne quibusdam licentius delinquendi occa- sione,
sionem facilitas recipiendi præbeat, ut diuitias bonitatis & misericor-
diæ diuinæ, ad respiscenciam inuitatis, securi in peccatis contemnant, tia,
thesaurizantes sibi iram in die iræ, secundum cor suum pœnitere ne-
scium. Tales deplorat Apostolus, ne (inquit) cum uenero ad uos, iuge- 2. Co. 12
am multos, qui non egerunt pœnitentiam.

Vocabulum autem pœnitentiæ, non eundem sensum ubiq; habet. Prima
Cum uero cordis contritionem, seu dolorem susceptum propter pecca- pars pœ-
ta cum firmo proposito uitæ melioris, significat, pars est huius sacra- nitentiæ
menti prima & præcipua, adultis ad baptismum uenientibus necessaria,
quod toto libro de fide & operibus asseruit D. Augustinus, & liquet
alioqui ex actis apostolicis, ubi Petrus dicit: Pœnitentiam agite, & ba-
ptizetur unusquisq; uestrum. Neq; post baptismum minus efficax, q̄
necessaria his qui relapsi sunt. Ad hanc cohortandus est assidue popu- Actu.
lus, aut etiam impellendus, graui delictorum infectione, peccati tur-
pitudine & magnitudine ante oculos posita, facta mentione iræ diui-
næ & pœnæ perpetuæ, donec ad tantorum malorum commemorati-
onem inhorrescentes, effugium quærant, tacitis animis se coram Deo
accusantes, quibus exemplo Petri Apostoli prudens Ecclesiastes oportu-
num monstrabit remediū, ne sic exagitados charybdis desperationis
absorbeat. Intimis præ cordijs indoluit Iudas, & sibi totus displicuit cū
dixit: Peccaui, tradens sanguinem innoxium. Sed infelix malum suū
bono Dei putauit esse maius, simul omnipotentiam, ueritatem & maie- Mat. 27
statem

DE SACRAMENTO

fratem deo detrahens. Bonus igitur est horror ille & timor diuinæ uindictæ, sed nescio an melior etiam sit fiducia & spes diuinæ misericordiae. Vtrunq; uno uersiculo Dauid propheta complexus est. Complacitam, inquit, est domino super timentes eum, & in ijs qui sperant super misericordia eius.

Psal. 145

Altera pars pœnitentiæ.

Secundam pœnitentiæ partem, uocamus oris confessionem, ex manifesta quondam & publica factam priuatam & clanculariam, quare inuincibili hominum pudori utcumque consultam est, qui preposere facientes, aiunt se credere, Deo nihil occultum esse, & tamen fortiter contempta dei & angelorum cōscientia, uerentur hominibus non exprobaturs, sed sanaturis, uulnera sua detegere, recusantes per cōfessionem uenire ad lucem, ne manifesta fiant opera sua: quæ affectū a Christo damnari certū est. Cum uero nihil tā opertum sit, quod nō reuelabitur, neq; quicquam tam secretum sit, quod non scietur, mirum cur homines fide imbuti, nunc tam grauatim hoc faciant ad salutem,

Afferito confessio nis.

Ioan. 3.

Mat. 10.

quod postea necessario fiet ad confessionem in illo die, cum beatos prædicabimus quorum remissæ sunt iniquitates, ac proinde etiam tecta sunt peccata. Esto sane, peccatum natura sua sit turpissimum, ut nō absere horreamus peccata nostra apud alios detegere, quasi conspectum hominum refugientia: an non rationi & iuri diuino consentaneum est, eos teneri ad confitendum, quod sine uitio fieri potest, qui contra mandatum Dei concupiuerunt, aut dixerunt, aut egerūt aliquid, quod sine peccato facere non potuerunt: Leuitici xvi. Pontifex posita utraque manu super caput hirci uiuentis, quem erat oblaturus, confitebatur omnes iniquitates filiorum Israel, & uniuersa delicta et peccata eo-

Defini-

tio pœnit.

Io. 3.

Psal. 31.

rum, utiq; cognita ex populo. Ad Ioannem Baptistam uenerunt confitentes et annūciantes peccata sua, & non simpliciter dicentes se esse peccatores, ut quidam uolunt, uerum illis euidentia uerborum reclammat. Neq; obscure colligitur hæc confitendi necessitas ex uerbis Christi, clauis conferentis Petro & ecclesiæ, sicut & apud Ioannem sacro afflatu oris sui dat spiritum sanctum apostolis, & addit: Quoruncunq; remiseritis peccata, remittentur eis: & quoruncunq; retinueritis, retenta erunt. Sunt ergo quædam peccata retinenda, neq; statim remittenda, quæ

da, quæ

CONFSSIONIS.

da, quæ ex circumstantiis aggrauantur : quibus non cognitis, uel non diligenter excuffis, quomodo constare poterit, quæ quibus remittenda aut retinenda sunt: Petrus Apostolus Ananix & Saphiræ peccatum palam obiecitū, & prodidit, quod ipsi occulte tenere uoluerunt: Acto. 5. quis dubitet ueniam consecuturos fuisse, si ipsi antea cum uero cordis dolore suum peccatum tam manifeste fassi essent, quos et in alijs multis peccatores fuisse probabile est : sed Apostolus quod cæteris grauius erat, separatim & speciatim excepit, & acriter impexit. Quod ideo annotamus, ut appareat, nec diuum Petrum semper generali confessione, quæ suum quoq; usum habet, contentum fuisse. Cogimur propter improbos, etiam quod in malis boni est, excerpere: qui Messiam Mat. 27 ludæis prodidit, factio & uerbis poenitentiam suam declarauit, iniustum precium abiecit, & uocem hanc addidit: Peccaui. Nec hoc contentus, particulatim attexuit: se sanguinis innoxij traditorem, simul & suum facinus exaggerans, & Christi innocentiam testificans. Hactenus recte factum est, & salua fuissent omnia, si cum Petro ad salutares lachrymas, cum spe ueniæ potius, quam ad infelicem laqueum currere uoluisset. Vas illud electum Paulus, qui cum David dicere potuit: Psal. 50. Et peccatum meum contra me est semper ad totū mūdum & omnes posteros, suæ blasphemix & persecutionis immanitatem proclamar, exemplo delinquentibus esse cupiens, ut post peccatum a confessione non abhorreant, per eā enim magnitudo diuinæ misericordix patefit, & conscientia quasi corruptis humoribus per nauseam reiectis exoneratur: Alioqui strangulat inclusus dolor, & mens æstuat intus, misere excrucians hominem sibi male consciū. Iubet Hieronymus Hiero. sinuosum serpentem e latebris extrahi, ut tanto certius conficiatur. Et in commentarijs super Ecclesiastici caput decimum: Quem inquit, serpens diabolus occulte momorderit, si uulnus suum fratri & magistro noluerit confiteri, magister qui habet linguam ad curandum, facile ei prodesse non poterit, nam quod ignorat medicina, nō sanat, Apertius etiam diuus Augustinus de cōfessione loquitur in caput August. Ioannis v. & in expositione psalmi lxi. Et Cyprianus in sermone de lapsis sic loquitur: Confiteantur singuli Cypria.

DE SACRAMENTO

Origen. dum admitti confessio potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud dominum grata est. Origenes uero libro pericar. tertio, ait: Qui non prius animæ suæ uicia & peccatorum suorum cognouerit mala, & proprii oris confessione prodiderit, purgari atque absolui non poterit, sed pacificis etiam citra hæc testimonia sufficit consensus Ecclesiæ catholicæ, cui nihil unquam temere placuit: quæ quos gremio suo fouet, nec superuacaneis onerat, neq; ad salutem necessarijs spoliat, certissima ueritatis magistra, quam uiuificat Christus, & in omnem ueritatem ducit spiritus sanctus.

Tertia pars penitentis. Tertiam poenitentiae partem, nuncupamus satisfactionem: quam Cypriani tempore agnouit Ecclesia, neq; nos offendit, si in quo sensu hic accipiatur, intellexerimus: nam illa satisfactio quæ meretur remissionem peccati, & a gehenna liberat, soli Christo conuenit. Ista uero quæ a confessis exigitur, neutrum potest, sed duntaxat in hoc adhibetur, ut poenam temporalem mitiget, ut pronitatem peccandi inhibeat, ut offensio per nos, si quidẽ publica sit, satisfaciatur, hoc, est argumentum emendationis ostendat: si priuata sit, nostram conscientiam tranquillet, atq; ad bona ab integro exerceat. Itaque optima satisfactionis ratio est illa, de qua Paulus loquitur: Sicut membra uestra exhibuistis seruire immundiciæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iusticiæ, in sanctificationem.

Rom. 6 Hoc igitur obseruari par est a sacerdotibus, qui hoc poenitentiae sacramentum administrant, ut iuxta Chrysostomi sententiam, peccatis aduersa iniungant. Rapuit quis aliena: pro modulo facultatum suarum iubeatur largiri sua. peccatum est inconsiderata locutione? oportuno silentio uitium castigetur. operibus impudiciæ, castitatis remedia opponantur. Hic uidendum est, ne exigatur nimium, ne propter admissa grauiora, protinus priuemus hominem in totum ea libertate, qua in Christo recte uti potest. Hoc enim est, merito Christi derogare, & alligare fasciculos deprimentes. Tametsi auftera ingenia aliquando ecclesia habuerit, cum in se, tum in alios immodice seuera, quibus permittendum est, ut in suo sensu, quantumlibet abundant, modo id citra alienam iniuriam faciant. Nobis neq; uitiosa indulgentia, neq; asperitas truculenta placere potest. considerantibus quod ad Galath. vi. scripsit Apost. peccates & poenitentes in spiritu lenitatis, suscipiendos.

Multi-

Multiplex autem est huius sacramenti utilitas. Prima, peccatorum remissio, si uerbis absolutionis certa fide assentiatur qui confessus est. Altera est, quod per synceram & integram confessionem in propriae infirmitatis notitiam ueniamus, quæ res ad salutem non parum momenti habet. Ad hæc in ijs quæ ad officium Christiani hominis pertinent, instructiores discedimus: si quidem confessionarium probum et eruditum nacti fuerimus. Præterea nulla res æque depriimit ceruices, se contra Deum erigentes, quam confessio, qua nos prodimus, & alienæ censuræ nos in domino submittimus, deniq; sacerdotis precibus apud Deum adiuuamur.

utilitas
penitentiæ.

Verbum huius sacramenti est, absolutionis formula, qua uulgo sacerdotes utuntur, quando sub sua persona absoluunt, uel qua Christus usus est ad paralyticum: Cõfide fili remittuntur tibi peccata tua, Et alibi: Vade, iam sanatus es, & noli amplius peccare, ne tibi deterius quid contingat.

Mat. 9.
Ioan. 5.

Elementum uero est gestus ille & manus impositio, qua mos Ethnicorum representatur, qui quos libertate donabant, manumittebāt.

Elementum.

Minister uero huius sacramenti, quilibet sacerdos esse potest, quæ pietate iuxta & sacrarum rerum sciencia excellere oportet, ut queat discernere inter sanctum & prophanum, pollutum & mundum, nisi quod priuatim in arcana confessione intricatas conscientias expedire, & uerbo Dei instituere plus habere difficultatis uideatur, quam populum de Cathedra promiscue, et generatim docere.

Minister
Officiū
ministrum.

Utrouero tergiuersantes ad confessionem proluciat, summa cautione, & prudentia opus est, re percontando de malis, mala doceat. Auditis uero omnis generis hominum confessionibus, superest, ut quenque suæ uocationis & officij iuxta tenorem sacrarum scripturarum, commonefaciat: quod quis non uidet cum primis arduum esse, & incredibile cuiusdam laboris, dexteritatis, experientia & doctrina? Veniunt enim instituendi principes, magistratus, priuati, obscuro, nobiles, diuites, pauperes, parentes, liberi, serui, domini, negotiatores agricolæ, opifices, milites, coniuges, uiduæ, uirgines, senes, iuuenes, deniq; omnis conditionis, status, & fortunæ homines: quibus quisquis appositum consilium dare nescit, ad audiendum confessiones est inidoneus.

De Sacramento Ordinis.

Ordo **ORDO** est potestas gerendi muneris alicuius in ecclesia, quæ per
 ad sit. impositionem manuum cum gratia baptizatis legitime confertur.
Afferio **Hoc sacramentum ex Christi institutione ad nos profectum esse liquet,**
 ordinis. **cap. x. apud Matthæum, ubi uocatis ad se discipulis, dat potestatem præ-**
dicandi & miracula faciendi, utiq; cum gratia & uirtute infusa, ad con-
stanter recteq; faciendum quod iussi erant; sequitur enim inibi: Cum
tradiderint uos, ne sitis solliciti quid aut quomodo loquamini: dabitur
enim uobis in illa hora, quid loquamini, neque uos estis illi loquentes,
sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Itaq; discipuli fidem ha-
bētes promisso Christi, perpetuo, quoties opus erat agere causâ Euan-
gelij præsentem habebant uirtutem illam spiritus sancti, ad faciliter &
felicitè obeundum munus sibi delegatum. Rursum Lucæ x. designat
dominus & alios septuaginta, & misit illos binos ante faciem suam in
omnem ciuitatem & locum quo erat ipse uenturus. Haud dubie non
absq; gratia misit eos quemadmodum & Apostolos. Apertius aliquan-
to apud Ioannem, ubi post resurrectionem Apostolis tradit potesta-
tem remittendi peccata: Sicut misit me (inquit) pater, et ego mitto
uos. Vides peculiare officium illis delegari, & arcanam uirtutem sensi-
bili signo infundi, cum additur: Accipite spiritum sanctum, hoc est, uim
& gratiam spiritus sancti, quam spiritu oris sui in eos directo largitus
est. præcedit enim: Insufflauit in eos.

Manuū **In locum uero huius inspirationis successisse uidetur manuum im-**
 imposi- **positio, de qua Paulus ad Timotheum scripsit, meminuit enim doni cu-**
 tio. **iusdam Timotheo per impositionem manuum dati, idque autoritate**
 1. Tim. 4 **sacerdotij.**

Mini- **Penes episcopum autem ordinandi facultas est. sic Cretensi episco-**
 ster. **po Tito præcepit Apostolus, ut constitueret oppidatim presbyteros:**
Tit. 1: ex quo simul apparet, baptizatos quantumuis alioq; idoneos, eligi pri-
A. Qu. 1: us & constitui oportere. Ita prophetis & doctoribus, qui erant Anti-
ochiæ, dixit spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabam in
opus

ORDINIS.

opus ad quod accersui eos. Sed tamen electi a spiritu sancto, non mox proficiuntur. sequitur enim quod postquam ieiunatum & oratum esset, tunc demum dimissi sunt cum impositione manuum. Opinor autem ieiunio & precibus copiosam a deo gratiā Paulo & Barnabā peti tam, qua confirmati in opere ad quod uocati erant, fortiter progredirentur. Quare nemo nisi uocatus, ordinatus & missus, aliquam publicā in ecclesia functionē accipiat. Quid uero Core, Dathan & Abiron acciderit, qui priuata auctoritate sacerdotio se ingesserūt, ex decimo sexto cap. Numeri discere licebit, Alioqui negandum non est, Christianos esse aliquo modo sacerdotes, ut offerant seipso hostias spirituales placentes domino, et fructu laborū suorū cōsistentiū nomini eius.

Porro distincti sunt ordines ecclesiastici in maiores & minores, quos sua serie recenset concilium Africānum iij. cui Augustinus inter fuit. Maiores ibi ordines dicuntur presbyterium & diaconatus, cui postea adiectus est hypodiaconatus, & inter maiores numerari cepit, eo quod & in illo positis interdictum esset matrimoniū. In minoribus autem ordinibus qui constituti sunt, alij ostiarij, alij lectores, alij exorcistæ, alij acolythi, nuncupantur. Præter hos erant psalmistæ siue cantores, qui tamen ab episcopo ordinabātur, sed nō presbytero mandatū accipiebant his uerbis: Vide ut quod ore cantas, corde credas & quod corde credis, opere comprobes.

Acolythi uero asseclæ dicuntur, eo quod eorum officium esset, maioribus ordinibus inuitos sequi, cereos accendere, & accensos presbyteris & diaconis præferre. Hi cum ab episcopo ordinabantur, ab eodē quoq; quid facere deberent docebantur. olim communi uocabulo dicti sunt ministri, ut indicat Laodicenum concilium cap. xxij.

Exorcistæ siue adiuratores, conceptis sacris uerbis diabolicas illusiones propellebant, & curabant dæmoniacos. Cum ordinabantur ab episcopo, librum de manu eius accipiebant, in quo scripti erant exorcismi, quem cum dabat episcopus, dicebat: Accipe & commenda memoriam, & habeto potestatem imponendi manum super energumenum siue baptizatum siue catechumenum. Erant autem euergumeni, homines irrequieti, qui ab immundis spiritibus uexari credebantur.

C iij Fuerunt.

Oudinū

distictio

Oudies

maiores.

Oreines

minores

Catores

Acoly-

thi.

Exorciz-

ta.

DE SACRAMENTO

Fuerunt autē & in synagoga exorcistæ, sed inefficaces, ut uidetur, postquam Christus aduenit. Alioqui cur filij Sceuæ sacerdotis septem iudæi cum essent, & non Christiani, super eos quos adiurabant, inuocare cœperunt nomen Iesu, cui tamen non credebant: nisi forte experiri uoluerunt uirtutem huius nominis, quod non absq; graui periculo tenuerunt, ut testatur Lucas Actorum decimonono.

Lectores

Lectores ex ueteri testamento aliquid ad populum recitabant. q̄s cum Episcopus ordinabat, eos ut ingenuos & probos commendabat, quibus præsentē plebe, codicem tradebat, hæc addens: Accipe & esto lector uerbi Dei, habiturus, si fideliter & utiliter impleueris officium, partem cum eis qui uerbum domini ministrauerunt. Hos utcunq; representāt hodie, qui sub matutinis precibus lectiones legunt.

Ianitores.

Ostiarios nunc uocamus dominici templi custodes, quorum officium magnum & multiplex fuisse oportet, cum tam multos & magnos reditus adhuc quotannis alicubi habeant. Certe istorum tanta dignitas quondam fuit, ut abbates quoq; his obedientiam deberent. Astabant autem foribus templi, & repellēbant ab ecclesia indignos, & suum cuiq; locum designabant, seruato discrimine inter hereticos, excommunicatos, energumēnos, catechumenos, & poenitentes, ne intra cancellos ubi peragebatur sacrum, submouendi irreperent aut irrumperenti uel confuso locorum ordine, ubi non oportebat, indecēter confisterent. Præterea rerum etiam quarum usus erat in ecclesia, ostiarijs, uel (ut alio nomine significāter quoq; dicimus) ianitoribus, custodia erat commissa, quos archidiaconus instituebat, quomodo in ecclesia, siue domo Dei uersari deberent. His, cum ordinarentur, Episcopus tradebat clauēs de altari sumptas, hæc uerba adiiciens: Sic agite quasi domino reddituri rationem de his rebus, quæ per has clauēs recluduntur. Cæterum iste ordo inter minores ordines erat minimus.

Hypodiaconi.

Hypodiaconi Leuitis seu diaconis in subsidium sunt additi, nam oblata a populo altari imponenda, diaconis tradebāt: cum quibus, sacris uestibus induti, Episcopo aut presbytero sacrificanti testes, ministri, & defensores astabant, ne sacrificans premeretur, aut simili modo impediretur. Cuius rei testis est Anacletus, cum iisdem Epistolam legere & cantare cœperunt, calicem & patenā ad altare deferre & diaconis porrigere, sacra

rigere, sacra lintea, quorum contrectatio laicis uetita est, lauacre aquā ad altare Episcopo, presbyteris & diaconis infundere. Fabianus Pontifex septem hypodiatonos ordinasse dicitur, quibus hoc negotiū dederat, ut uigilanter prouiderent, ne conficta miracula pro ueris in literas referrentur.

Diaconi

Diaconi euidentis in scripturis testimonium habent, & in locum Leuitarum antiquæ legis suffecti uidentur. Vnde etiam nunc Leuitæ ipsi appellantur. Actuum vi. cap. primum eliguntur septem numero, qui ministrarent mensis, quos ipsi Apostoli impositis manibus ordinauerunt: quibus & euangelizare & baptizare licuit, ut docet ca. vij. & viij. de duobus diaconis Stephano & Philippo. Apostolus in priore ad Timotheum non minus accurate formam boni diaconi quam boni episcopi proposuit. Diaconorum postea officium esse cœpit, ordinandos episcopo exhibere, & de uita ipsorum testimoniū perhibere, nomina catechumenorum recitare, sacram synaxim non quidem consecrare, sed tamen consecratam a sacerdote populo distribuere, elemosynam pauperibus & ecclesiæ ministris dispertere: qua in re celebre est factū sancti Laurentij. Episcopum de moribus sui populi certiore facere, cui oculorum uice erant, cui etiam sacrum & uerba apud populum facienti proximi astabant, ut & testes essent eorum quæ dicerentur & fierent: simul & obseruarent, ne quid accidere possit episcopo a circumstante populo.

In ipsis nascentis ecclesiæ exordijs, nō aliud erat presbyter quā episcopus, id quod passim loquuntur literæ Apostolicæ, tametsi exēplo Christi inter episcopos & presbyteros discretio facta uideri possit, sic ut in locum Apostolorum episcopi, & in locum septuaginta duorum, quos binos ante se misit Christus, presbyteri transferint. Rursus inter episcopos est aliquid discriminis, sic ut unus, nimirum Romane sedis episcopus, potestate iurisdictionis ad tollendum (ut Hieronymus ait) occasionem schismatis emineat. Horum omnium, ex æquo commune officium est, deprecationi & administrando sermone incumbere, baptizare, corpus & sanguinem domini consecrare, in fimo sacro chrisma-
te inungere, & pœnitentes absolueri.

Officiū
presbyteri.

D

Ordinan-

DE SACRAMENTO

Verbum Ordinantur autem ab episcopo presbyteri, uerbis ex euangelica & Apostolica scriptura desumptis. De ordinatione uero episcopi, consulti sunt Canonnes Apostolorum quia excusi circumferuntur manibus omnium.

Elementum Elementum huius sacramenti, quod ad maiores ordines attinet, est manuum impositio. Quod uero ad minores, ipsa instrumenta, quae ordinandis tradebantur.

Minorum ordinum assertio. De minoribus ordinibus, quod cum ipsa ecclesia coeperint, atque adeo ex Christi institutione ad nos profecti sint, Ignatius martyr Ioannis apostoli discipulus, ad Antiochenos scribens, confirmat, honorificam istorum mentionem faciens. Saluto, inquit, sanctum presbyterum uestrum saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores. Haec Ignatius. Quod uero in contemptum iam abierint maiores ordines cum minoribus, partim hominum malitia, partim etiam ordinatorum nequitia & uita inordinata factum est: quam rem deplorare procliuus est, quam emendare. Poterit recuperari honos ordinum, si in ordinatis refluuerit decus & honestas morum.

Effectus ordinis. Attamen ea in hoc sacramento conferuntur gratia, quae ordinatorum ministeria ualere faciat, siue ipsi boni sint, siue mali, donec superioris auctoritate ab ordine deponantur, aut excommunicationis lata sententia, extra ecclesiam ponantur.

Ordo inuisibilis Hoc sacramentum sicut & baptismi, initerabile docet D. Augustinus lib. ij. aduersus epistolam Parmeniani & Gregorius. Ut semel, inquit, baptizatus non debet iterum baptizari, ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non ualet iterum consecrari.

De Sacramento Matrimonii

Dignitas matrimonii

CONiugium inter alia sacramenta antiquissimum est & primo necessarium. nasci enim prius est, quam renasci, cuius dignitatem attolli hoc seculo ualde expediret, propter eos qui quauis de causa citius, quam ob regnum caelorum a matrimonio abstinere, uertentes sibi libertatem illam

tem illam spiritualibus functionibus accommodatam, in occasionem carnis: qui cum coram Deo sint abominabiles, uolutati in coenoturpium uoluptatum, haudquaquam tamen temperant ab execratione & contemptu matrimonij, quod Deus instituit, Moses comprobauit, sancti patres coluerunt, Christus primitijs suorum miraculorum consecrauit, literæ Apostolicæ laudauerunt, & inter sacramenta spiritus sancto auctore ecclesia recepit & collocauit. Contra quos in scriptura prædicatur: Honorabile coniugium, & torus immaculatus: Fornicatores uero & adulteri Deo iudicandi relinquuntur.

Hebr. 13.
1. Tim. 3. 2.
1. Tim. 5. 14.

Est autem coniugium indiuidua uitæ societas inter uirum & foeminam liberorum causa in domino inita, Sunt quidem inter Ethnicos matrimonia propter sobolem contracta, sed tamen non in domino, quem ignorant, aut non, ut oportet, colunt. Ediuerso Iudæi olim in domino contrahentes matrimonium, ruperunt societatem illā, quæ debuisset esse indiuidua & perpetua, quos Christus apud Matthæum obiurgat, ostendens quid ab initio fuerit, & posthac fieri oporteat, ne uidelicet quoquomodo separentur quos Deus coniunxit, nisi ob fornicationem: & tamen ea de causa separatos duntaxat locorum interual-
lis, constringit adhuc inuisibilis & indissolubilis nexus, qui res est huius sacramenti, quemadmodum id Apostolus aperte confirmat, allegata sententia domini: Coniugatis, inquit, præcipio non ego, imo dominus: uxor a uiro nō separetur: quod si separata fuerit, maneat in nupta, aut marito reconcilietur: & maritus uxorem ne dimittat, hoc est, ne separetur ab uxore, sicut nec uxor a uiro separari debet. Nam in hac re maritus eadem lege cum uxore tenetur. Loquitur autem Apostolus, (ut interpretatur Diuus Augustinus) non de qualibet causa separationis factæ, sed graui & iusta, nimirum fornicationis. Quod etiam tunc uxorem adulteram maritus, uel maritum adulterum uxor poenitentia sanatum recipere debeat, aut si nolit, in cœlibatu perseverare cogatur, donec coniugale uinculum alter uirius morte dissuatur. Sed cur nolit, inquit Augustinus ad Pollentium, aut cur durum iudicet post adulterium reconciliari, cum non oporteat deputare adulteros, quos credimus iam per poenitentiam correctos.?

Matrimonium
quod sit.

Mat. 19. 2.
Matrimonium
uinculū
irresolubile.

1. Cor. 7.

Augustinus.

Et rursum: Non erit, inquit, difficilis aut turpis post patrata & purgata adulterium.

DE SACRAMENTO

ra adulteria reconciliatio coniugij, ubi per clauēs regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post uiri diuortium adule-
ra reuocetur, sed ut post Christi consortium adultera non uocetur.
Hæc August. iam quod in Deuteronomio stultus uocatur qui adulte-
ram retinet, in quo sensu sit accipiendum, satis apparet. Stultissimus e-
nim est, qui sciens patitur uxorem suam iungi alteri, neq; audet eam uel
increpare uel repellere, quoad adulterari deserit.

Polyga-
mia.

Cum uero matrimonium definiatur uiri & fœminæ coniunctio,
& Adam dixerit duos fore in carne una: mirum uideri posset, cur in ue-
teri lege sanctis patribus plures legamus fuisse uxores, quod in noua le-
ge penitus sublatum uidemus. Sed plures huius rei possunt esse causæ,
uel quod tum uiguerit præceptum hoc, Crescite & multiplicamini,
uel quod multæ uxores uni uiro nuptæ, figurâ habebant Christi uen-
turi, qui ex diuersis nationibus, ludæis & gentibus, Ecclesiam tanquam
sponsam sibi adiungeret: uel quod aliqui peculiaris libertas illi legi ob
causas Deo cognitæ concessa fuerit, qua tamē non omnes tunc usi sunt.
Nam in lege noua uti prorsus nulli permissum est, eo quod iam exhibi-
ta euauerit umbra. multæ enim factæ sunt uxores agni. Adde quod
naturę conditio polygamiâ patrē non excluderet, uir enim unus ex mul-
tis uxoribus liberos tollere potest: una uero si multis nupta sit, naturæ
manifesto aduersabitur, & pro fœcunditate sterilitatē accerset, quem-
admodum & illi, quos Apostolus multos uni uiro Christo despondit,
non fructificabunt in uitam æternam, si se pluribus dominis partiti fu-
erint. Itaq; unam pluribus nubere natura damnat: Vnum plures ducere
lex uetus tolerat. Vnam uero uni duntaxat nuptâ esse lex noua con-
firmat. quæ quidem matrimonium, ut bonum, laudat: sed tamen uirgi-
nitatis propositum, ut melius, approbat.

Matri-
monij mo-
lestiæ.

Neque ideo sibi displiceant, aut statum suum fastidiant con-
iuges, si præferri sibi audiant uirgines, quibus parcit Apostolus,
& matrimonij molestijs, propter præsentem necessitatem, care-
re patitur. De coniugatis uero dixit, quod afflictionem in car-
ne habituri sint. Quod tamen præcipue uerum erat cum feruerent
persecutiones, & graue esset ex una ciuitate in aliam fugere cum uxo-
re & liberis, Durum autem eam relinquere, durius etiam tori confor-
tem aut

tem aut dulcia pignora in tormentis uidere. Accedunt his alia multa, quibus implicantur cōiuges, difficilis & periculosus partus, laboriosa infantium educatio, sollicita puerorum institutio, incertus iuuenū euentus, curæ familiares, molestiæ ex affinibus, & uarij præterea casus, qui quotidie incidere possunt. Hæ sunt afflictiones carnis, de quibus Apostolus loquitur, quas ut facilius ferant, & in eo statu quem amplexi sūt, per omnia honeste se gerant, efficit gratia Dei huic sacramento addita, quā percipiunt q̄ legitime in dño cōiungūtur, prius per mutuū cōsensum, posteriùs per uerbum a sacerdote prolatum: cuius sententiam quacūq; phrasi pronuciare liberum erit: nec enim lingua uernacula dictum, minus ualebit, quam si Latine dicat sacerdos: Ego minister Dei & ecclesie, uos ambos uirum & foeminam, iugum matrimonij simul ducere cupiētes, in nomine dei patris, & filij, & spiritalis cōiungo. sic enim expressis uerbis certos facit illos de ea coniunctione, quæ fit diuinitus, de qua Christus apud Matthæum xix. capite locutus est. Et hoc modo ratum est matrimonium coram ecclesia, & uerbo Dei per sacerdotem contractum, cum antea mutuo tantum consensu per uerba de præsentia, ut loquuntur expresso, legitimum modo inter illos matrimonium fuerit, quod tamē non est sacramentum, nisi eo pacto quod diximus, ratum fiat: consummatum autem erit, si causa prolis congressus accesserit, qui nunc sepe numero in tanta uiuendi licentia, & ratum et legitimum coniugium anteuertit, quem recte stuprum appellaueris. At tamen propter supra uitanda, suam quisq; (inquit Apostolus) uxorem habeat, & suum quæq; uirum. Et iterum: In coniugatis, inquit, & uiduis dico: si se non continent, contrahant matrimonium. Rursum eodem capite Satius est matrimonium contrahere, quam uri. Hæc toties repetita & inculcata, quid aliud clamant, quam Paulum in moribus Christianorum nullo modo ferre posse stuprum, aut incontinentiam aut uisionem? Vocabulo incōtinentiæ, omne genus spurcitiæ comprehenduntur. Vritur autem, qui sic æstuat flammalibidinis, ut animū officij Christiano homine dignis uere intentum habere nequeat. His malis arcendis Apostolus monstrat remedium, nempe matrimonium, quod nonnulli, ante quorum oculos non est timor Dei, sed amor nūmi, aut dignitatis, aut ocij, iudicio non satis sincero, nec bene maturo

1. Cor. 7
Gratia
huius sa-
cramēti,

verbum
cōiugij
ratum

Coniugi-
um legiti-
mum.

Cōiugij
quā sit sa-
cramēti
Cōiugij
consumma-
tum.

1. Cor. 7
vri qd.
matrimo-
nium re-
medium.

DE SACRAMENTO

consilio, sed temere respicientes, & in mirabilibus supra se ambulare cupientes, cum non caperent uerbum quod locutus est dominus, in qua dedecora prolapsi sunt, testis est illis sua ipsorum conscientia, ne quid istorum cum acerbitate hic proferri necesse sit. Quod si aliud sanctius remedium adhibere uolumus, quale etiam commonstrat Apostolus, applaudet tota ecclesia militantium & triumphantium tam sancto proposito. Quid enim mirabilius tali uirgine, quae curat ea quae sunt domini, ut sit sancta cum corpore tum spiritu? Sed ista uoueri quocumque modo, non satis est, praestari oportet, siquidem magnifice uouentium ubique ingens est numerus, bona fide praestantium non perinde magnus. Et quanquam Paulus sic loquutus est, tamen non tam quid faciat uirgo & innupta, quam quid facere debeat, significare uoluit. nec enim quisquis uxore caret, statim curat ea quae sunt domini: aut quae innupta est, mox cogitat quomodo placitura sit Deo. Laudantur ergo coelibes non simpliciter, sed tales, qui curant ea quae sunt domini. Laudatur etiam coniuges

1. Reg. 1
Cōiugis
officium
circa libe-
ros.

1. Tim. 2

Sacramen-
tia con-
iugum.

gignentes sobolem non synagogae satanae, sed ecclesiae Dei: non terrae, sed caelo: non mundo, sed Christo. Anna genuit Samuelem tabernaculo, similiter omnes Christianae uxores facere debent, liberos parere, & illos in fide ac dilectione et sanctificatione, cum castitate educare, eoque modo ecclesiae Dei, quae magnum tabernaculum est, dedicare. hoc enim facientes, non curabunt ea quae sunt mundi, sed erunt habentes maritos tanquam non habeant, & utentes hoc mundo tanquam non utantur. Quare nemo istud de omnibus uxoribus interpretetur, quod vii. cap. prioris ad Corinthios legimus: Quae nupta est, curat ea quae sunt mundi, quomodo placitura sit uiro, aut enim mundum intelligere debemus, in quo regnant haec tria: concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uitae. Et sic omnes nuptas damnari necesse est, si modo talis mundi curam habent, quod dictum falsum & absurdum est, cum tamen bene sperare oporteat de salute uxorū Christianarū, quae earum quae uirginitatem aut continentiam professae sunt. In domo enim Dei patris mansiones multae sunt. Aut si plerumque fit, ut quae mundi sunt, uulgi uxorum appetat, ne omnes sic affectas accipiamus, aut certe hoc affectu nullam praeditam esse debere intelligamus, cum diuus Petrus mulieres nuptas omnis corruptelae expertes esse uelit, quod non recte praeciperet,

ciperet, si quæ uxores esse cœperunt, hoc non possent, aut non deberēt. Itaq; illas a concupiscentia oculorum & superbia uitæ auocans, loquitur: Vxorū ornatus nō sit externus, qui situs est in plicatura capillorum & additione auri aut palliorum amictu. Verum occultus, qui est in corde homo, si is careat omni corruptela, ita ut spiritus placidus sit ac quietus: q̄ spiritus in oculis Dei magnifica & sumptuosa res est. Quæ uerba an non eximiam sanctimoniam a coniugibus exigunt? quam hodie uix licet impetrare ab his, q̄bus mūdus crucifixus est, & status cōiugalis abiuratus. Rursum idem Apost. : Vxores, inquit, subditę sitis uiris uestris, ut etiā qui non obtēperāt sermoni, per uxorū conuersationē absq; sermōe lucrifāt, dū cōsiderāt cū reuerētia cōiūctā castā cōuersionē uestram. Audis castā conuersationē, audis reuerentiam, & tantā conuictus uxorū integritatem, ut hac conspecta uiri moueantur, & ad fidem adducantur, qui euangelistarum sermone moueri non poterāt. Obsecro an uxor habens talem spiritum in oculis Dei magnificum, curet ea quæ sunt mūdi, & non potius quæ sunt domini, quomodo placitura sit deo, dum uiro reuerēter & honeste in omnibus est subiecta? Hæc si ut oportet, a parochis docerentur, castiora haberemus matrimonia, ab omni securitate, obscenitate, & turpiloquio pura: nunc facta diuisione Christianorū in mūdānos & spirituales, tanta est secuta licētia inter cōiugatos, ut credāt sibi licere quicquid libet, omni cura pudicitia & uerecundia abiecta, & ad religiosos ac spirituales relegata, cum ad omnes pertineat, quod quinto ad Ephesios capite scribit Apostolus: Scortatio & omnis immūditia, aut auaritia, ne nominetur quidem inter uos, sicut decet sanctos, aut obscenitas aut stultiloquium. Vbi ergo nec uoce tenus iactatur ulla immūditia, aut auaritia, ubi omnes sancti sunt qui in carne non sunt, sed in spiritu: qui Christi sunt, & carnem suam crucifixerunt cum omnibus uitijs & cōcupiscentijs suis, quomodo ibi est cura mundi?

Hæc si coniugati ignorant, cum omni præcipiendi studio erudiantur, ut sciant se uocatos in sanctificationem, & non ad immunditiam: & coniugium soboli, non libidini, destinatum esse.

Ob hanc enim causam proprie institutum est, ut esset humani generis

D iij.

honestum

Causa in
futura
matrim.

Mutua
coniugū
inter se
officia.

honestum seminarium. Nam quomodo signum sit mystici illius com-
merci, quo Ecclesia Christo capiti & sponso suo coniuncta est, ut ex-
plicet concionator, non anxie illi laborandum est, magis attinet doce-
re uiros, ut diligant uxores suas, sicut & Christus dilexit ecclesiam. Itē
uxores, ut uiris subditę sint, ueluti domino quoniā uir est caput uxoris,
sicut et Christus est caput ecclesię. Adhęc ut uiri uxorib. debitā bene-

Ephe. 5.
1. Cor. 7

uolētiam reddāt, similiter & uxores iuris. Nā uxor proprię corporis ius
non habet, sed maritus; similiter & maritus proprię corporis ius nō ha-
bet, sed uxor. tum ut quam proxime imitentur nuptias Christi & eccle-
się, quę turpitudinis nihil, fecunditatis plurimum habent. hęc enim
propius ad rem faciunt.

Elemētū

Elementum uero huius sacramenti, est gestus ille quo in ecclesia
iungendi matrimonio utcuq; repręsentant consensum & copulam
coniugalem. Ad quod cum uerbum accesserit, fit sacramentum. Cuius

Minister

minister in noua lege sacerdos est, in ueteri parentes, aut, his defūctis,
cognati, aut deniq; tutores esse potuerunt. Sic Raguel dextram filię suę

Thob. 7.

Sarę apprehendens, eam dextrę Thobię iunioris tradidit, & dixit:
Deus Abraham, et Deus Isaac, & Deus iacob uobiscū sit, & ipse coniun-
gat uos, impleatq; benedictionem suam in uobis.

De Sacramento Extremę

V N C T I O N I S.

Quemadmodum Baptismus hominē recēs natum uel iam adul-
tum in Christo regenerat, & confirmatio contra omnes diabolicas
impugnationes armat, pœnitentia relapsos erigat, sacra Eucharistia
hominem huius mundi malis delassatum recreat, sacramentum ordi-
nis necessarios & utiles ecclesię Dei ministros suppeditat, & matrimo-
niū honesta uitę societate genus humanum propagat & conseruat, ita
sacra hęcunctio hominem iam ex hac uita discessurum, ab horrore
mortis de propinquo imminentis liberat, ut ad utruq; paratus sit, uel
superesse si Deo ita uisum sit, uel obdormire in domino.

Tri,

Triplex omnino olei genus ecclesia consecrat. unum dictum catechumenorum: alterum chrisma: tertium, infirmorum. In hoc autem sacramento oleum quicquid foris & corporaliter adhibitum operatur, idem intus in homine spiritualiter efficit, si ut oportet, adhibeatur. Nam ut oleum suapte natura tranquillum est, & tranquillitatem affert ijs rebus, quibus miscetur, & corporibus illitum, lenitatem & robur addit, denique lucem alie, quae tristi caligine discussa hilaritatem inducit: itidem haec sacramentalis unctio animos hominum ad tenebras ingruentis leti inhorrescentium, quasi illuto caelestis aulae splendore exhilarat, & mentem miseris cogitationum & curarum tumultibus conturbatam, mirifice tranquillat, asperitatem morbi mitigat & corporis aegritudine, ac mortis formidine hominem prope contractum consolidat & corroborat. Neque dubitandum est, his modis omnibus subleuari aegrotum, si secundum doctrinam Iacobi Apostoli applicetur hoc sacramentum. Qui capite quinto epistolae suae, quam unam ecclesiae reliquit, & sacramentum esse demonstrat, indicata eius materia seu elemento, sacramentumque uerborum formula, pariter & ministerium & effectum eius designat: cum enim dicit, Si quis infirmatur in uobis, inducat presbyteros ecclesiae: simul eos qui administrant, & quibus ministratur, ostendit, aegros uidelicet, quos uigor corporis iam deficit, nam sanis non est necessarius sacrae unctionis usus, quanquam nec aegrotis ita necessarius est, ut nullo contemptu omissus, salutem animae impediatur. Cum uero additur, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini: materia & uerborum forma declaratur, nempe oleum oliuae, & explanatio oratio, qua Deus unus & tres personae exprimuntur. Nec enim aliud est, in nomine domini aegrotum ungere, quam in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti eum ungere, sicut in Actis baptizati leguntur in nomine Iesu, cui data est omnis potestas in caelo & in terra, quae cum patre & spiritu sancto idem est, & eadem operatur. In cuius nomine quicquid fit, etiam in patris, & spiritus sancti nomine fit. Sic cum Petrus & Iohannes ad orandum ascendentes in templum in nomine Iesu surgere iubent claudum a natiuitate, perinde faciunt ac si trium personarum expressis nominibus, integritatem corporis claudum conferant, nec enim operationes habent separatas, quibus tanta est substan-

Triplex
sacri olei
genus.

Minister

Materia
verbum.
Acto. 8.
Acto. 20.

E
tia

DE SACRAMENTO

tia identitias & unitas.

Effectus Oraciones aut̄ quæ præter uerba sacramenti accedunt, ut ratione
unctiōis unctiōnis faciendæ non sunt mere necessariae, ita tamen nullo modo
Yacobi 5. sunt superfluae: multum enim ualet deprecatio iusti assidua. Et Paulus
1. Tim. 2. quoslibet uiros, nedum presbyteros, in omni loco orare uult: quanto
magis in administratione huius sacramenti & aliorum, ut capaces sint
gratiæ & percipiendis sacramentis idonei, qui in ecclesia positi, uir-
tutem passionis CHRISTI per sacra ista & uisibilia signa in se
cupiunt deriuari.

Verum quod sequitur: Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuia-
bit cum dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei: multiplicem
gratiam innuit, quam inunctus assequitur, utpote remissionem pec-
catorum, alleuatiōem, seu releuamen, & saluationem, siue sa-
lutem.

Oratio fidei, est deprecatio cum fide & fiducia erga Deum, qui
omnes homines uult saluos fieri. Ad hanc in eadem epistola nos hor-
tatur Iacobus, cum ait: Orate pro inuicem ut saluemini. Non quod
sola oratio salutem adferat, sed quod per eam quæ saluti conducunt,
a Deo impetremus.

Orare autem, ut est commune omnium Christianorum offi-
cium, ita præcipue illorum, qui functionem & dignitatem apostolo-
rum successerunt, qui in actis dicunt, sui muneris esse docere & præ-
cari, plantare docendo, & rigare orando, ut sic præparatis homi-
num cordibus, Deus in omni bono profectum & incrementum lar-
giatur.

Alleuari autem ægrotum, est refocillari, ut mali & morbi quo la-
borat, magnitudinem commodius ferat, non autem ut semper mor-
bum aut mortem euadat. Interdum enim melius est ægrotare, quam
recte ualere: affligi, quam suauiter affici: mori, quam uiuere.

Sed tamen

Sed ramen hoc agitur, ut factio proventu, cum afflictionibus æger ualeat sustinere, non modo cruciatum morbi, sed mortem etiam, si eo uocet fatalis necessitas.

Ceterum condonatio criminum ante omnia est necessaria, eo quod totius humanæ miseriæ causa sit peccatū. Ideo Seruator noster Paralytico prius peccata remisit, & deinde sanauit, ne remanente culpa, adhuc inhæreret poena.

Quamobrem ecclesiasticæ consuetudinis est, ut inungendus animum suum, facta exomologesi, prius purget, ac deinde sacri olei fiat particeps.

Tametsi nō semp est necesse, particularē confessionē facere, ideo quod ægrotus forte iam ante sacerdoti sacram synaxim impartienti, in aurem confessus sit. Attamen uel propter circumstantes, aut etiam ægroti causa, quo suorum peccatorum utiliter recorderetur, generalis confessio a sacerdote & infirmo, & ijs qui adsunt recitanda est. Quo peracto, sequitur sacra unctio, quæ quoque ut alia sacramenta inuisibilis gratiæ uisibile signum est.

Et quanquam apud Marcum sexto capite legatur Christus, non facta unctio, sed sanctissimarum manuum impositione ægrotos sanasse, discipulis tamen quos ad prædicandum & faciendum miracula misit, (quemadmodum ex eo quod postea gestum est, satis apparet) mandatum dedit, ut ægrotos oleo inungerent. ita enim eodem capite scribit Marcus: Et oleo ungebant multos ægrotos, & sanabantur. Quod nec iniussi fecerunt, neque ut chirurgi, arte humana, aut ui naturali cum tanta efficacia oleum illeuerunt, sed uirtute diuina sacramentaliter operante, ad sanitatem ægros inunxerunt, ut hoc per Apostolos effecerit oleum, quod per CHRISTVM sacrarum impositio manuum.

EXTREMA VNCT.

Plura testimonia pro hoc sacramento non desideramus. alioqui nec irrefutabilis ecclesie authoritas & testificatio de est, neq; tacent de hoc sacramento libri illorum quos & eximia uitæ sanctimonia a suspensione mendacij liberat, & incredibilis sacrarum peritia rerum & eruditio ab errore Chrysostomum dico & præseruat, Augustinum, & his antiquiorem Dionysium, ut recentiores omittamus, qui & in scripturis pulchre sunt oculati, et in ritibus ecclesie bene exercitati, multoq; certiora & fide digniora loquuntur, quam nonnulli, quibus proliuius est causam pessime odisse, quam iniime cognoscere: & magis libet acriter reprehendere, quam fortiter defendere: quibus si affectu non errant, precamur gratiam sancti spiritus, qui intellectum dat paruulis: ut humilibus consentientes, non altum sapiant sed potiùs ab errore sibi metuant, ecclesie Dei catholice non præcuntes, sed eam ut ducem & magistram in omnibus sequentes, in qua scripturarum certissima est interpretatio & sacramentorum saluberrima participatio,

Chryso. nec irrefutabilis ecclesie authoritas & testificatio de est, neq; tacent de hoc sacramento libri illorum quos & eximia uitæ sanctimonia a suspensione mendacij liberat, & incredibilis sacrarum peritia rerum & eruditio ab errore Chrysostomum dico & præseruat, Augustinum, & his antiquiorem Dionysium, ut recentiores omittamus, qui & in scripturis pulchre sunt oculati, et in ritibus ecclesie bene exercitati, multoq; certiora & fide digniora loquuntur, quam nonnulli, quibus proliuius est causam pessime odisse, quam iniime cognoscere: & magis libet acriter reprehendere, quam fortiter defendere: quibus si affectu non errant, precamur gratiam sancti spiritus, qui intellectum dat paruulis: ut humilibus consentientes, non altum sapiant sed potiùs ab errore sibi metuant, ecclesie Dei catholice non præcuntes, sed eam ut ducem & magistram in omnibus sequentes, in qua scripturarum certissima est interpretatio & sacramentorum saluberrima participatio,

Idem li. 2. de uisitacione in firmorū Dyon. ca. Hierarchia ecclēsiar.

FINIS.

Modus instituendæ pue- ritiæ Christianæ.

SUPERSTITIO non gignit pieta-
tem. ideo teneram ætatem non inanibus ter-
riculamētis, nec speciosis aut fucatis blandimen-
tis infici uolumus, sed syncera doctrina imbui,
ut idoneos respublica Christiana ministros ali-
quando habeat. Nihil enim tam arduum pueros
discere, quam quod scire conuenit ubi adoleue-
rint. casti & puri matrimonij odiū rudibus ani-
mis instillari non patiuntur, sicut nec uirginitatis contemptum doceri
ullo modo permittimus: calorem ætatis liberali institutione tempe-
rari & restringi iubemus, quando (ut Ethnicus scriptor ait) non est le-
ue tot puerorum obseruare manus, & providere ne turpia ludant.
Quapropter rem Deo gratissimam præstiterit, qui iuuenibus erudien-
dis præfectus est, si ea in docendo, monendo et coercendo moderatiõe
utatur, ut nec generosos pueritiæ spiritus frangat, nec turpiter, ignaue
aut facinorose agendi occasionem subministrat. Ad quam rem pluri-
mum conducere arbi:ramur, si optima quæque & sanctissima illi ætati
cum ratione proponantur, præsertim cum ad omnia docilis sit, neque
quidquam penitus imbibat aut constantius tueatur, aut postea effica-
cius promat & liberius exerceat, quam quod a teneris unguiculis me-
ditata est. Et quia compertum habemus, non sine certa succrescentiū
ingeniorum pernicie, per ineptos quosdam horribilibus dæmonum
spectris iuuentam superstitiose terreri, aut angelicis uisionibus incautiã
ætatem periculose allici, aut alijs quibuscūq; apparitionibus laruarum,
lemurum, & consimilium præstigiæ exagitari præcipimus: his no-
xijs deliramentis proiectis, ea iuuenibus prætendi & insigi, quæ ad no-
titiam rerum homini Christiano credendarum & faciendarum perti-
nent, ut Deum cognoscere, colere, amare, & orare incipiant. Hæc enim

E iij

nullo

nullo tempore dediscenda sunt, ab impietate pariter & superstitione, & periculosa incertitudine alienissima. Huc si accesserit doctrina literarum & disciplinaram, satis erit operis, quo uacuae mentes adolescentium honeste occupari possint, ita tamen, ut pietatis prima habeatur cura, quae sane reposita est in fide & fiducia erga Deum, in assiduitate praedicandi & erigendi animum a terrenis ad caelestia, & praecipue in officijs charitatis quae debentur proximo. Qui enim non amat sincero animo proximum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo amabit? Igitur cum haec absolutissime comprehensa sint in Symbolo Apostolorum, in oratione dominica & decem praecipis, breui nec scrupulosa expositione haec declarauimus, ut quid credendum, orandum, & faciendum sit, pueritia compendio & absque molestia percipiat.

Expositio Symboli.

M N E M accedentē ad Deum, oportet credere, hoc est, fidem & fiduciam habere, nā sine fide impossibile est placere Deo, & ut D. Iacobus docet, nihil haeritantes & sine dissidentia Deum orare debemus. Qui enim Deum esse non credit, quomodo illi fidet? Qui uero esse illum sibi persuasit, nec tamē illi fidere audet, nondum quid Deus sit, intellexit. Porro utrunque summa diligentia & mature instillari debet animis omnium Christianorum, & praecipue puerorum, quod cum in Symbolo paucissimis uerbis exprimitur, re salutarē & Christianae pueritiae summo opere necessarium fecerit, qui catholicae fidei articulos compendio perstrictos, ea claritate explicauerit, ut rudibus etiam pueris, sed tamen ad Christi corpus pertinentibus fiant perspicui. Vehementer autem probandum est, quod parentes quidam liberorum suorum animos & linguas simul atque loqui coeperint, his rebus occupant, quae ad fidem ad modum orandi, & rationem uiaedi spectant. Quāuis enim nondum satis intelligant ea quae sonant, tamē postea multo facilius omnia perspicierit. Qui igitur uerbotenus Catholicae fidei elementa didicerunt, ubi iam usum rationis pollere coeperint, interrogandi sunt de fide sua, & docendi,

di primū quid cogitent aut sentiāt quoties dicunt: **CREDO IN DE-
VM PATREM OMNIPOTEN TEM, CREATOREM COE-
LI ET TERRAE.** Si non exacte responderint, luculenta, minimeq;
spinosa interpretatione expediendi et erudiendi sunt, ut quod ore so-
nant, mente intelligant, & corde credant. Est igitur iste sensus: Cum
in rebus humanis tantam experiamur fragilitatem, inconstantia, & fal-
laciā naturali instinctu, quem in Ethnicis quoq; Philosophis multū
ualuisse Apostolus docet, quæ rere cogimur aliquē, cuius potentia pro-
tegamur, & bonitate adiuuemur, præsertim cum omnibus perspectum
sit, homines ad ea quæ sibi necessaria sunt, per se non sufficere. Hic et si
ratio hūa longi tēporis usu & animaduersione ex rebus cōditis unū esse
deū et nō plures dei cōphēderit, tñ nos sola sacrarū literarū authoritas
mouere deberet, ut ab uno peterēus omnia: quē cū patrē dicimus, filij
dei authorē nūcupamus, cuius solius respectu hic natura pater dicitur
quāq; nihil uetat, eū omniū piorū parentē uocari, quos nō substātię pa-
res, sed imagine quādā similes, per bonā suam uoluntatem genuit, & in
numerū filiorū cooptauit, qui idē omnia posse creditur, ne cū tā multa
in scripturis rationem superātia promiserit, ei diffidamus, præcipue cū
coelum & terram, & omnia quę in eis sunt, illius opificiū esse fateamur.
Quare nos prius fide illuminari, ac deinde cōspecta tā admirabili rotū-
us orbis fabrica, cōditoris omnipotentiā cōsideramus, rursū ex illa dei-
tatem colligimus: qua cōstituta & credita, in omnibus ei fidē adhibe-
mus, cui Christū dñm nostrum æqualem cōsitemur, deitate, potētia, &
creatione: sed ad discrimē personarū, nō ad deitatis diuisionē; addimus
nos credere **ET IN IESVM CHRISTVM FILIVM EIUS VNI-
CVM, DOMINVM NOSTRVM.** Vnus enim dūtaxat Dei patris
filius est secundum substātiā, qui semper a patre perfectus gignitur,
a patre non discedens, quē sacra scriptura plerūq; dñm uocat sicut pa-
trem Deū nō quod pater dñs nō sit, aut filius Deus nō sit, sed quod hūc
morem non absq; singulari causa sacre literæ obseruet, filius eī nō secū dū
humanā naturā dñs nū cupatur, quatenus pater illius pedibus subie-
cit oīa, et omne iudiciū illi detulit, noster autē dñs est, si nos illius iussis obe-
dire uolumus. Quis præcipiendo loquitur, Ego autem dico uobis, unde et
discipulis suis dixit: Vocatis me magister, et bene facitis, sum etenim

MODVS INSTITVENDAE

Hic est qui e caelis Deus descendens, assumpta humana natura, nobis appropinquare dignatus est. **QVI CONCEPTVS EST DE SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE,** Nam patrem in terris non habuit, sicut nec matrem in caelis. Sed hoc est, quod purissimae uirgini angelus nunciauit: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Cum autem natū legimus, uerum hominem factum credimus, ex anima & corpore cōstitutum, sicut & nos, ut haberet in quo pœnam nostris sceleribus commeritam pateretur, & homines noxios homo innocens redimeret, atq; ideo est **PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS,** quia uerum hominis corpus diuinitati adglutinarat, etiam uere passus est. Ad certitudinem autem rei gestae, eius nomen sub quo passus est, exprimitur: neq; simplici genere supplicij affectus est, sed ad crucis pœnam ignominiosissimā, nec minus acerbam, adactus est, & interemptus, nec non in sepulchrum, quod Aremathienfis uir pius & nobilis, in saxo solido excidi curarat, depositus: anima uero per mortem a corpore separata, **DESCENDIT AD INFERNA,** locum uidelicet, in quo tanquam in umbra mortis detinebantur animae sanctorum, qui ab initio mundi usq; ad illud tempus obierant, expectantes aduentum Messie, qui caelum propter peccata primorum parentum diu clausum, sua morte recluderet, & exules in patriam caelestem gloriosus uictor reduceret. Hinc articulo priore epistola sua testimonium perhibet Petrus Apostolus, ubi ait, quod Christus mortificatus fuerit carne, uiuificatus autem spiritu: in quo & ueniens p̄dicauit his qui in carcere erant. Verum **TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS.** Idque iuxta typum qui in Iona p̄cesserat, & secundum Prophetiam David, q̄ sub persona Christi loquutus est: Non derelinques in inferno animam meam, neq; dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Alioqui quod ad David at tinet, caro eius corrupta est. Cæterum Christi corpus antequam corrumpi poruit, integrū & immortale reuixit. Itaque resumpto corpore **ASCENDIT AD COELOS,** exemplo suo nos de resurrectione nostrae carnis, & caeli hæreditate certos faciens, ut quemadmodum ipse resurrexit, ita & nos resurgamus, & cum Christo, si quidem cum illo patimur, etiam in caelis regne

gnemus, qui dicente scriptura, etiam coelis excelsior factus est, cui datum est nomen super omne nomen, quod nominatur in caelo aut in terra. ad quam potentiam designandam, additur: SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS. Sessionem hoc loco non situm corporis interpretari oportet, sed requiem quandam ineffabilem, quam legatione obita in terris, post acerrimos cruciatus & labores, obediens factus patri suo usq; ad mortem adeptus est. Alioqui quomodo Deo patri dexteram attribuemus, qui in substantia sua simplicissimus est, & incorporeus? Sed ita scriptura linguam suam nostræ tarditati attemperat. Sedere enim ad dexteram, hic nihil aliud est quam parem cum Deo patre maiestatem & potentiam obtinere. Nam Stephanus filium hominis stantem uidit, hoc est, ad subueniendum suis semper paratum. Sibi igitur sedet, nobis periclitantibus stat, cui caelum sedes est, & terra scabellum pedum eius, in terra enim perpetuo habet, quibus opituletur aut irascatur, in caelis uero ubi nullus est defectus, aut rebellio, semper sedet, sed tñ præfinito tempore INDEVENTURVS EST IUDICARE VIVOS ET MORTVOS: idq; in maiestate cū angelis suis, uindex formidabilis impijs, oprabilis autem iudex pijs, qui tum stabunt in magna constantia aduersus suos persecutores. Iudicabit autem non modo mortuos, hoc est, qui semel uita defuncti, ad tubam angelicam reuixerint, uerum etiam eos, quos dies ille iudicij adhuc in uita & carne nondū deposita, superstites inuenierit. De quibus, admixta persona sua, Apostolus loquitur: Nos, inquit, qui uiuimus, & qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo. Hactenus de duabus personis, patre & filio, locuti sumus, superest ut Christianus dicat etiam: CREDO IN SPIRITVM SANCTVM. Quæ uocabula & si patri & filio cōmunia sunt, uterq; enim spiritus est & sanctus, tamen tertix personæ peculiariter attribuntur, quam cum a patre filioq; procedentem dicimus, ab utroque personarum respectu secernimus. nam pater omnium simpliciter author est, a nullo factus, creatus, genitus, aut procedēs, filius a patre duntaxat secū dum deitatem abq; initio genitus, spiritus sanctus, ab utroq; procedens. Quo inspirante, sancti patres locuti sunt, & a quo Christi corpus ecclesia in membris suis uiuificatur, in quam tamen non

EXPOSITIO

credimus, sed solū dicimus credere nos, esse SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM, hoc est, congregationem hominū a deo sanctificatum, cui de scripturis & earum sensu credimus, tanquam testi minime fallaci. Huic propter communionem fidei & sacramentorum adiuncta est ingens multitudo malorum, quæ ecclesiæ quoque nomine compræhenditur, quoad anathemate separetur. Catholicam autem dicimus, ut eam a priuatis hæreticorū & schismaticorum conuenticulis seiungamus. Cum uero Dauid dicat: Particeps sum domine omnium timentium te: ualde consolatur nos in afflictionibus, quoties animo contemplamur illam omnium, siue in terris, siue in cœlis sint, SANCTORVM COMMVNIONEM, quasi cōpagem membrorum in uno corpore cohærentium, quæ uicissim uires suas, & quicquid possunt, inter se communicant. Porro in hoc cœtu duntaxat credimus esse REMISSIONEM PECCATORVM, quam aut non impetraremus, aut certe frustra cōsequeremur, nisi resurgerēt mortui, quemadmodū id in priore ad Corint. pluribus docet Apost. Itaq; superest credere CARNIS RESVRRECTIONEM ET VITAM AETERNAM. Omnes quidem qui in monumentis sunt, audient uocē filij hominis, & resurgent, sed non omnes audituri sunt, amabilem illam uocem: Venite benedicti patris mei, & possidete regnum quod uobis præparatum est a constitutione mundi. Ut tamen prodeamus in resurrectionem uitæ æternæ, non autem in resurrectionem iudicij, largiatur nobis clementia Dei patris per meritum filij sui domini nostri Iesu Christi, citra cuius intercessionem non iustificabitur in conspectu eius omnis uiuens. A M E N,

Expositio Orationis dominicæ.

Ostquam autem credenda didicimus, reliquum est, ut a seruatore nostro formulam preceationis mutuemur, quā ille suis discipulis postulantis, & per illos nobis omnibus præscripsit, ac dicere iussit: PATER NOSTER

qui ca

QVI ES IN COELIS, eo quod non datus sit nobis spiritus seruitutis iterum in timorē, sed spiritus adoptionis, in quo clamamus: **Abba pater**. Quoties autem immensum illud numē, quo neq; maius, neq; melius quicquam est, patrem appellamus: videndum nobis erit, quam morigeri filij simus. Nostrum autē dicimus, quia cōmunis est omnīū, quem priuatim nemo sibi arrogare debet, qui etsi ubique est, tamen in coelis ideo esse dicitur, quod ibi omnia diuinæ uoluntati obediāt: quod in terra non fit, sed tamen ut fiat, illi supplicamus, ac dicimus: **SANCTIFICETVR NOMEN TVVM**. Quod gentes ignorant, heretici obscurant, & male uiuentes catholici traducunt & infamant, Sanctificabitur autem, si passim omnes cognoscant ipsum esse uerum Deū & quem misit, Iesum Christum, non in alium credentes aut confidentes, sed illum adorantes, & ab illo omnia petentes. Cum uero per incredulos & impios tantam tyrannidem in rebus humanis satanas exerceret, cuius instinctu passim claritas diuini nominis supprimitur, orare pergitur: **ADVENIAT REGNUM TVVM**. Deo enim in cordibus nostris regnante, euanescit regnum diaboli, quod solis carnalibus desiderijs & infidelitate potens est: sed impetum spiritus diuini nos gubernantis, non sustinet. Quare per adueniens hoc regnum Dei euadimus regnum diaboli, & appropinquamus regno cœlesti, cuius accelerationem quoque his uerbis petimus, quando tamen ex nobis, quid petendum sit, ignoramus, omnia diuino committentes arbitrio, adiungimus: **FIAT VOLUNTAS TUA SICVT IN COELO ET IN TERRA**. Voluntas nostra sæpe appetit noxia, Deus uero, quod etiam gentes intellexerunt, optima quæq; pro iucundis dat, cui homo charior est, quam sibi: in coelo autem diuinæ maiestati omnia parent. Cæterum in terra carnales & animo corrupti homines in manibus consilij sui constituti, sæpius ad ignem comburentem quam ad aquam reficientem, manum extendunt. Deus autē, qui pro immensa sua bonitate malos tolerat ad pœnitentiam, & dignatur irrigare agros iustorum & iniustorum: cuius natura est, benefacere, nouit fragilitatem nostram: & sciens quibus opus habemus, aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Verum

M E X P O S I T I O

nos de crastino ueruit esse sollicitos. Ideoq; sic orare præcepit : P A -
 NEM NOS TRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HO -
 DIE. Quum panem solum audimus, superfluas & exquisitas delicias
 interdictas esse intelligimus. Quia uero non in solo pane uiuit homo,
 eadem opera quicquid ad totius hominis conseruationem & salutem
 conducit, petimus: uidelicet, uerbo Dei saginari, fide mentem illumina
 ri, affectum charitate accendi, totos nos pane coelesti, qui in cœna do
 mini apponitur, refici & uiuificari, sed huius panis qui salubriter cupit
 esse particeps, prius ex animo dicat : DIMITTE NOBIS DEBI -
 TA NOSTRA, SICVT ET NOS DIMITTIMVS DE BI -
 TORIBVS NOSTRIS. Alioqui priusq̃ homo de hoc pane mandu
 cer, uadat pedibus cordis potius quam corporis, & non modo recon
 cilietur fratri suo quẽ forte offēdit, sed etiam recõciliet sibi eum a quo
 offensus est, in gratiam Dei omnia illi condonans. ita fiet ut talis in fra
 trem misericordia, Deum ad misericordiam prouocet, nam hac lege
 Deus, & non aliter, nobis peccata remittit. qui uero suorum admissorũ
 ueniam adeptus, iacere desit in cœno uitiorum, & iam erectus stat, so
 licite provideat ne cadat, quod quia uiribus suis non potest, ad Deum
 omnia in omnibus operantem confugiat, eiq; dicat: Domine, dirige in
 uia tua gressus nostros, ET NE NOS INDVCAS IN TENTA
 TIONEM, hoc est, ne nos ad malum induci sinas. Deus enim inten
 tator malorum est, neq; quenquam ad faciendũ mala sollicitat. tñ ali
 quoties suæ legis desertores auxilio suo destituit, neq; a malo & errore
 reuocat, sed eos animo suo relinquit, ut faciant quæ non conueniunt: il
 lis autẽ propitius est, de quibus dicit: Visitabo in uirga iniquitates eorũ
 & in uerberibus peccata eorum, misericordiam autẽ meam non di per
 gam ab eis, neq; nocebo in ueritate mea. Bonũ est enim corripi a dño,
 ne cum impceniētibus pereamus. Periremus uero, si carnis operibus
 illaqueati, ad purioris uitæ auram, dño dissimulante, nunquam reuerte
 remur, mundi uidelicet successibus (ut fit) deliniti. Quare dicamus do
 mino, ne permittas nos damnari supra id quod possumus, SED LIBE
 RA NOS A MALO peccati & mortis æterni: siquidem hoc solum
 est metuendũ, ne dñetur peccatũ in mortali corpore nostro. Quod ne
 fiat, p̃stabit immortalis Dei gratia p̃ Christũ Iesũ, dominũ nostrũ.

Expo-

Expositio Salutationis ANGELICAE.

VIA uero sanctissimam carnem suam, quæ pro mundi totius uita immolata est, Christus Iesus sumpsit de carne purissimæ uirginis Mariæ, quam sibi in matrem sanctificauit: ideo illam, cui Deus tantum honoris habuit, & quam nunc cum corpore & anima in dilecta sua tabernacula gloriose recepit, decentissimæ cum angelo salutamus, dicentes: **AUE MARIA GRATIA PLENA.** Sic enim Deum in illa laudamus, quam gratia & misericordia sua repleuit. Diuini enim fauoris est, quod citra originalem labem concepta est, quod Deum & hominẽ de suo corpore genuit, & quod sine peccato inculpata uixit: quæ res homini impossibilis est, nisi Deus sit cum illo. Vnde & angelus ei dixit: **DOMINVS TECVM, BENEDICTA TV IN MULIERIBVS.** Inter quas uirgo mater singulariter eminet, quæ Messiam orbis redemptorẽ, uirginitatis gloria permanẽte, edidit, utroq; modo præstans, & pariendi conditione, & prolis quæ peperit excellentia. ob hoc enim dicimus: **ET BENEDICTVS FRUCTVS VENTRIS TVI IESVS CHRISTVS,** qui matrem suam sibi sacravit, eique omnis gratiæ & sanctitatis autor exitit. Vnde in illum tanquam in fontem referimus, quicquid excellens & laudabile in uirgine matre reperimus. Cuius sanctissimæ uirginis interuenientibus precibus Deum oramus, ut & ipsi pariter Christum seruatorem nostrum intimis animorũ præcordijs concipere, & semel conceptum nunquam amittere ualeamus. **AMEN.**

Expositio Decalogi.

PRAECEPTA PRIORIS

TABVLAE.

EXPOSITIO
 EGO SVM DOMINVS TVVS.

ON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME: NON FACIES TIBI SCVLPTILE, VT ADORES ILLVD. Solus Deus uere est, qui de se, quasi interrogatus quid esset, respondit: Ego sum qui sum. Cætera omnia in nihilum redire necesse est, si ma- num diuinæ suæ uirtutis subtrahat. Quod autem po- pulo Israel dicit, se esse dominum & Deum illius, non tam se timeri & co- li, q̄ timendum ut dominū, & colendū ut deū significat. Quia uero ter- rena moles & habitatio deprimit animam hominis, alioqui multa sub- tiliter, & recte cogitaturum, ita ut Deum a sensibus corporis remotissi- mum, non ut oportet, aspiciat, cognoscat, & ueneretur: Ideo ante ocu- los præceptum ponitur, quo unum Deum habendum & adorandum esse cognoscimus, qui eo quod spiritus sit, non tam corporeis gestibus quam spiritu colendus est. Deum uero is colit, qui ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima & uiribus suis, eius uoluntati per mandata ex pres- se obsequi studet, anima uitam & uires suggerit, mens intelligit, in cor- de affectus sunt. Omnem ergo uitam nostram, eiusq; actiones, omnes uires, omnem affectum, & totum intellectum, eo destinare debemus, ut Deo p̄ oīa placeamus, eiusq; uoluntati in singulis & omnibus morē geramus. Hoc modo fiet, ut Deus uicissim diligat nos. Igiturq; scire cu- pit, quid sit Deum diligere, quod tam intricate & moleste a nonnullis inuoluitur uerius, quam explicatur: dilucidissimam seruatoris nostri do- ctrinam audiat, & internis auribus percipiat. Sic enim loquitur: Qui diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus: de Deo enim non tam quid sit, quam quid a nobis fieri uelit, intelligimus. Proinde si filio uocanti auscultamus, de quo pater dixit: Ipsum audite: uere Deum di- ligimus, & adoramus, cui quicquid præterea per nos anteponitur, pro Deo colitur: sic pecunia auaritia, uoluptas libidinositas, mūdāna gloria am- bitioſis, crapula & uenter gulosis deus est. Reperti sunt, qui ligna & la- pides adorarent, contra quos hic legimus, Non facies tibi sculptile ut adores illud. Alioqui si quis picturis & staturis hoc animo uteretur, quo
 literis,

literis, libris, et alijs signis utimur, nihil peccaret. Ossa quoque sanctorum, si in eum finem seruantur, ut horum aspectu recordemur sanctissimos mores ipsorum, idque ad imitationem, nihil periculi aut piaculi est. Imo rem Deo gratam, nobis utilem, facimus. Quamuis quis sustineret ossa sanctorum contemnere, si cogitaret illa in antiquam corporis compagem aliquando reditura, & cum Christo sine fine gaudijs interfutura cœlestibus, si Deus illa custodit, ut non conerantur & pereant? Qua fronte nos ea aspernamur, quasi Deo curæ non sint? Christus simbrizæ tactu sanauit hominem, Apostoli umbra corporis sui contulerunt sanitatem. sed Christo non tam est coniuncta uestis sui corporis, aut umbra corporum Apostolicorum, quam sunt ossa & carnes sanctorum; Id quod multis miraculis ad sepulchra martyrum olim declaratum est. Quibus tamē nō debetur adoratio, sed ueneratio; quæ tunc ad summum prouecta est, quando ea in sanctis imitamur, per quæ ipsi Deo placuerunt.

NON ASSVMES NOMEN DEI

tui in uanum,

Mnino Dei nomen aliquando tempestiue & reuerenter in iuramentis usurpari potest. præsertim cum, teste Augustino, honorem exhibemus illi, p cuius nomen iuramus. iam incidit necessitas aliquoties, ut per nomen dei iurandum sit, & experiamur uerum esse, quod in epistola ad Hebræos legitur; Omnis controuersiz finem esse iuramentum: tibi non, nisi tentatis omnibus, ad maiestatem diuini nominis ueniendum est, & imitandus Apostolus, qui summa cum reuerentia iuratur Testis est, inquiens, mihi dominus, quod nō mentior. Et liber Deuteronomij hanc in iurando religionem antiquis præcepit his uerbis, Dominū deū tuū timebis, & per nomen eius iurabis.

Aliquanto

Aliquanto planius Hieremias capite iij. iurabis, inquit, uiuit dominus in ueritate, in iudicio & iusticia. Veritas causa debet esse iuramenti, & adhibendum est iudicium, an necesse sit & expediat, demum iustum & graue negocium sit oportet, quod pōdus diuini nominis requirat. Hic quo pacto se excusabunt, qui mala cōsuetudine ducti, tertio quoq; uerbo adorandum Dei nomen admiscent, quasi ludant in nomenclatura rei deridiculā? Postquam ergo iurare est Deum testem inuocare, ad qd iurant, qui Dei testimonio non egent? nisi cum fratris diffidentia, et infirmitas in ardua causa huc impellit, uidelicet cū per Est Est, & Non Non, nihil expeditur: tum enim quod ultra addimus, non tam a malo nostro est, qui iuramus, quam eorum qui iuramentum exigunt. Isti uero qui sacras scripturas sub nomine dei proditas, in sensum friuolum, prophanum, aut obscenum detorquent, animi gratia locantes, id quod hodie frequentissimū est; dici uix potest, quāto cū peccato cōiunctum sit. nam isti qui mendacijs suis auctoritatem & nomen Dei prætexunt ad illaqueandum animos simplicium, proprio iudicio condemnati sunt. Recte assumit nomen Dei, qui illi gratias agit, eius uirtutem extollit, ipsum inuocat, & ipsius opera in mundo prædicat, iuxta uersiculum psalmi: Confitemini domino, & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius. In aduersis quoq; quicquid arcano Dei iudicio obiectum est, grata manu sumendū, nec laudes diuini nominis tacendæ sunt, sed dicendum cum Iob: Sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum.

MEMENTO VT DIEM SABBATI sanctifices,

SABBATVM, quietem Iudæis sonat, quibus multis de causis præceptum est, septimo quoque die ab omni opere seruili abstinere, ut uel hac facien di cōsuetudine a cæteris nationibus Deū non habentibus, secerni possent, imitātes in hoc Deum auctorem omnium, qui sex diebus fecit coelum & terram, & mare, & omnia que in eis sunt, & seprimo die requieuit, uel ut hoc modo reminiscerētur grandē illud

de illud Dei beneficium, quo e durissima seruitute Aegyptia potēter erepti erant. uel ut hac occasione corporalibus operibus interdictis, spiritalia meditari & exercere consuescerent. Et hec causa festorum institutorum adhuc apud Christianos superest, quibus ideo opus nō male certis temporibus ab ecclesia interdicitur, ut melius fiat: nam male facere nunquam licet, neq; ualet ad defensionem si dicatur: die dominico uestem sarcire, aut texere tolerabilius est, quam comessari aut aleā ludere: siquidem eadem opera dicerent, uestem eripere minus malum est, quam uitam: & tamen oportet hoc non facere, & illud omittere. Porro in causis pijs & necessarijs ipse dominus laxauit præceptū, cum negat hominem factum propter sabbatum, sed contra, potius sabbatū propter hominem. Christianis uero ad hoc conducunt feriae, ut uerbum Dei audire, sacris contemplationibus & precibus animos intendere uacet, & animo repetere potētem bonitatem Seruatoris nostri, qua nos e seruitute diabolica exemit, & in libertatem spiritus asseruit. Vere pii tamen & perfecti, qui absq; distractione domino adhærent, scientes hominem non magis ab uno, quam ab altero die sanctificari, sed omne tempus pijs operibus consecrari oportere, semper agunt sabbatum, quiescentes agere peruersè, & operantes bonum ad omnes, certi quod suo tempore mesuri sint, non deficientes, quum sabbatum illud uenerit, in quo cessabit omnis labor, molestia, & dolor, & copiosa merces gloriosi fructus, & æterna præmia apparebunt. Hactenus de omnibus prioris tabulæ præceptis locuti sumus quæ cum tria numero sint, non ambigue mysterium sacrae triadis innuunt, simul & absolutum unius ueri Dei cultum proponunt, cuius bonitatem corde diligere, nomen & doctrinam ore profiteri, & uoluntatem opere testari debemus, nec habet in nobis Dei adoratio, quo ultra progrediatur. nam quicquid in posteriori tabula continetur, huic priori simile est, ut dicitur Marci xij. Dilectio enim proximi ex charitate Dei ortum habet, sicut ex fontem riuus promanati: quo suppresso, iste deficit, & q̄ subscatente, iste profluit. Quid autem tam recipit naturam fontis, quam aqua quæ inde profluit: aut quid charitatem Dei tam arguit, aut ei tam simile est, q̄ dilectio proximi, qui ad imaginem & similitudinem Dei factus est.

Præcepta posterioris Tabulæ.

HONORA PATREM ET MATREM TV. am, ut sis longæuus super terram.

Secundum Deum summus honor parentibus debetur, qui nobis uitæ huius iuxta carnem autores sunt, quod si etiam horum sollicitudine & institutione factum est, ut permanserimus in fide & dilectione, tum etiam, ut parentibus spiritualibus honorem deferemus. Cum uero honorem audis, ne putes solum intelligi uulgarem istam ciuilitatem, qua decedimus, assurgimus, aut caput detegimus: sed potius subsidium, beneficentiam, & in omnibus quæ pietati non repugnant, alacrem obedientiam, sic ab Apostolo dictum est: Presbyteri qui bene præsunt, duplici honore digni sunt, honor enim hoc loco præmium & munificentiam significat: de huiusmodi honore parentibus negato Christus Marci septimo loquitur, ex postulans cum Pharisæis, qui parentibus dari interpretabantur, quicquid sub Dei titulo sacerdotibus offerretur in templo. Ab hoc uicio non procul absunt, qui Christianos parentes in anima aut corpore afflictos & inopes, sub prætextu religionis deserunt, ipso facto damnantes sanctissimum opus Thobix junioris, qui manuum suarum labore parentem senem & cæcum aluit. Obedientiæ exemplum in Christo habemus, qui patri (uel nutricio uerius) & matri obediens fuit. Quatenus autem uoluntati parentum mos gerendus sit, Apostolus compendio docet, cum addit, in domino. scribit enim in epistola ad Ephesios: Filij obedite parentibus uestris in domino. Qui ergo in his sequitur parentum imperium, quæ aduersantur sacræ doctrinæ, non obsequitur in domino, sed cōtra dominum: quod uero plerique ad hoc præceptum referunt, quicquid usquam in scripturis extat de honoribus & obedientia quam debemus seculari magistra
tw,

cui, spiritualibus propositis, pastoribus, pædagogis, deniq; sanctæ ma-
 tri ecclesiæ : non est improbandum tanquam intempestiuum, & per-
 uim huic loco ingestum, cum maxime cohæreant inter se ista duo : ho-
 minem esse, & bene esse. ut enim boni esse nõ possumus, nisi prius ope-
 ra parentum in numero mortalium simus, ita quoq; non multum re-
 fert, nos in hanc lucem prorepisse, nisi postea bonos & Deo acceptos
 esse hominũ pro studio & institutione contingat. Si piĩ sunt quos deus
 posuit super capita nostra, Deum in illis honoremus: si impiĩ & pote-
 state abutentes, illos propter deum toleremus, potestati honorem ha-
 bentes, posteaquam scriptura dicit: Omnem potestatem a Deo esse, &
 Petrus præcipiat obediendum esse præpositis etiam dyscolis. Per hoc
 enim modestia & mansuetudo nostra nota fit omnibus hominibus.
 Quod si eo progressa fuerit præpositorum improbitas, ut Christo con-
 traria exigat: expediet cũ Petro dicere, Obedire oportet deo magis, q̃
 hominibus. Quanquam hic quoq; conuenit meminisse lenitatis Chri-
 stianæ, quæ inimicis etiam sitientibus et esurientibus, potum cibumq;
 subministrat. Pæcipue uero filij parentibus, quantum uis pietatem auer-
 santibus, & ad mala prouocantibus, modo possint opitulari, subsidium
 corporale indigentibus, suppeditabunt: tantum, ne in malis ipsorum
 operibus communicent. Hæc est illa pietas in parentem, ab omni par-
 te integra & perfecta, cui longa uita promittitur in terra, siue ista mori-
 entium, siue illa, quam Dauid uidere desiderauit, uiuentium.

NON OCCIDES.

Longissime nos ab homicidio abesse uoluit, qui pro-
 ximo saltem irasci uetuit, imo hostibus benefacere
 iussit. Quando uero occidet qui nec laesus irascitur
 & iniuria affectus, studet inimicum beneficijs ob-
 tuere? Quamobrem si protinus iudicio obnoxius
 est, qui tacito animo fratri succenset, & si causa con-
 silio & multorum cognitione digna uideatur, quoties irã uoce aut gestu
 declarauimus: deniq; si gehennæ incendium cõmeruit, qui contumelię
 G ij gratia

E X P O S I T I O

gratia fratrem appellauit, qua tandem poena plectetur homicidium, quod probroſis uocibus & conuicijs multo eſt grauius? An tormenta ſunt alia ſupra gehennæ cruciatus? Quid ergo ſibi uult, quod eſdes hominis ultra ſummum exaggeratur? nimirum ut uel ſic intelligamus, quantopere charitatem nobis commendatam eſſe uoluerit, qui noua faciens omnia, affectū ueteris Adæ, odium uidelicet, & ſtadium et contemptum fratris, tantopere deteſtatus eſt, ſublata antiquorum licentia, quibus propter duritiem cordis multa olim conſeſſa ſunt. In lege enim ueteri ſolum præcipitur diligendus proximus. de diligendo inimico nulla fit mētio, quin odio habēdū inimicū in Leuitico ſubindicitur. Quod Seruator noſter quaſi expreſſe dictū eſſet, apud Mat. adiecit. Cæterum hoc loco ius naturæ, ad uim ui repellendam extumulantis, in tanto hominum ſemetipſos immodice amantiū numero, defendere nihil attinet: neq; Chriſtus gladium principibus ademūt, aut leges exerceri, poenæſq; infligi a magiſtratibus prohibuit, qui apud Lucam factum Pilati, Galilæorum ſanguinem cum ſacrificijs ipſorum miſcētis non damnauit. tantum ſimilem poenam pariter delinquentibus comminatus eſt. Illud magis refert admonere, contra hoc præceptum non leuiter eos peccare, q̄ diſſimulata neceſſitate alienæ uitæ aut famæ, quæ interdum ipſa uita charior eſt, cum poſſunt, non ſubueniunt, neq; illi ab homicidio excuſari poſſunt, qui homines non impetentes, ob hoc tantum, quod a noſtra religione alieni ſunt, trucidant, aut cōcutiunt: imo ob hoc ipſum commoditate morum alliciendū erant, non diuexandi barbarice, aut in incredulitate crudeliter obruncandi. Quibusdam uero cęſtro magis quam pietatis zelo percitiſ, uehementer religioſum uideretur, infidelibus acriter maledicere. Sed iſti, ut apparet, non audierunt Apoſtolum præcipientem Tito, ut ſuos admoneret, ne de quoquā maledicant: ne ſint pugnaces, ſed humani, omnem exhibentes manſuetudinem erga omnes homines: & cauſam addit: Nam eramus, inquit, & nos quondam ſtulti, inobedientes, errantes, ſeruientes deſiderijs, & uoſupratibus uarijs, in malitia & inuidia degentes. Quod ſi illi hoc facere debent, eo quod quondam errauerunt: quanto magis nos docebit iſta lenitas, qui adhuc in malitia & flagitijs toti hæremus, ipſis frequenter ludæis & Turcis quibus maledicimus & arme intencimus, deteriores:

ore? Bellum autem in quo tot milia hominum occiduntur, quam conueniat Christianis, secundo libro de ueritate paucis ostendit D. Ambrosius. nec tantum operæ sumendū uidetur, ut doceamus licere quantum, ut demonstremus, qua ratione bellum liceat uitare.

NON MOECHABERIS.

Adulterium peccati magnitudine homicidio proximum est, quod lex uetus atroci supplicio puniebat apud Christianos, ut nunc sunt mores hominum, cū risu excipitur, sed plura huius generis sunt impunita.

Paululum pecuniæ furto sublatum, laqueo uindicatur: & legitimus torus impuro facinore uiolatus, nō habet uindicem, cum non minus inter sit reipub. Christianæ inuiolata esse coniugia, q̄ tutam esse cuiq; pecuniarum & similibus rerum possessionem. Fornicatio etiā adulteri species est, dicente Apostolo: Qui fornicatur, in proprium corpus peccat. Mulier autem de uiri corpore sumpta est, & illi per naturam a Deo in uxorem destinata: qua quisquis extra matrimonium ad stuprum abutitur, in proprium corpus peccat dum hoc fornicariæ impenditur, quod uxori, quæ proprium uiri corpus est, debebatur. Et ob hanc causam potissimum scriptum est: Propter fornicationem autem unusquisq; habeat uxorem suā, & unaqueq; uirum suum: multo magis propter incestū & alia non nominanda flagitia: quamuis reperti sint, qui fornicationem lætale peccatum esse negarent. Sed utriusq; testamenti præcepta reclamant. Dicit enim lex uetus: Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. Et diuus Paulus: Neq; scortatores, inquit, neq; adulteri, neq; molles, regnum Dei possidebunt. Christus fontem omnium actionum nostrarum, æmpe cor, repurgare cupiens, dicit: Qui uiderit uxorem proximi sui ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Ad quod respiciens Hieronymus, exclamat: Veh nobis, inquiens, qui quoties concupiscimus, toties peccamus. Quare uitandæ sunt omnes immundæ & inordinatæ cogitationes, per quas omnem in nobis lasciuam & libidinem præcipue accendi scripsit Chrysostomus. Vitanda quoq; sunt oicia & comestationes, temulentia, luxus, praua colloquia,

E X P O S I T I O

& alia occasione impudicitia subseruientes. Plura turpitudinum genera, quibus uel in coniugio, uel extra coniugium positi contaminari possunt, commemorari non est necesse, cum quilibet ex eo quod lex diuina permittit, scire possit quid prohibeat. Qui hoc precepto spirituale fornicationem, qua, Christo deserto, anima peccatis se prostituit, uetari aiunt, eodem colore huic loco peccata insarcirent, per qua homines a Deo discedunt. De quibus Apostolus scribit: Despondi uos omnes uni uiro uirginem castam exhibere Christo.

NON FVRTVM FACIES.

Vr̄ti nomine significatur omnis iniusta possessio, aut usurpatio rei alienae, quae uel sacra est, uel prophana, priuata aut publica. Aggravatur autem furti crimen ex uarijs circumstantijs. Non enim eodem modo peccat, qui rebus omnibus exuberanti aliquid adimit, & qui in op̄e necessariã eripit, praesertim si qui tollit alienum, ipse abundet, sicut nulla necessitate coactus fecisse uideri possit. Nam his modis Nathan exaggerauit peccatum Dauid sub persona pauperis spoliati, & diuitis oppressoris. Quemadmodum si princeps profusus aut alioqui rapax, populum suum quocumque titulo explet, & pauperum sudore parta ad se rapiat, peccatum erit, quo uix aliud grauius. Et qui finitimis bella indicunt, non ob aliud, nisi quod illos opibus florentes uideant: non bellatores, sed praedones sunt: quales & illi, qui mercatores in itinere adoriuntur, quorum facinora quia copijs & factionibus plerumque munita sunt, fere peccata inter mortales effugiunt. Qui uero laborantibus mercedem maligne aut omnino non soluunt, Dei ultionem praesentem in se prouocant, ut testis est Iacobus Aposto. Neque multo lenius delinquunt infidi operarij opus prorogando, uel data opera corrupte faciendo. Validi mendicantes, publici fures sunt, quos otium & panis alienus multa mala docent. Istis Christianus magistratus laborẽ dabit pro elemosyna, ne gratis manducent panem. Et fortassis de his sensit Apostolus cum scriberet:

beret: Qui furabatur, iam nō furetur, inagis autem operetur manibus, ut habeat non solum quo ipse pascatur, uerum etiam unde tribuat aliquid necessitatem patienti. Qui uero uisitas merces pro integris, & infectas fruges aut uina, uel alia humanis corporibus necessaria diuendunt, quo lucri plus faciant, non fures solum, sed nenefici quoque sunt, modis omnibus coercendi, ne communitas damnum capiat. nam furunculi isti, qui rāquam Pythagorici equo animo tollunt quicquid incustoditum offenderint, incauti pariter, & infortunati, cito dant pœnas legibus, quas olim neque lex Mosaica dictauit, neque Romana seueritas nouit: sed tamen postea necessitas extorsit & infixit, crescente indies numero hominum, suam desidiam & luxum alienis laboribus & operibus alentium. Auaros quoq; furti crimine alicubi sententia Diui Hieronymi inuolui, qui nec ipsi suis rebus utuntur, nec alios uti sinūt, quum ad indigētes pertineat, quicquid nostris uisibus superest: sed hac ratione prodigo iustus furtum impingeretur, qui rebus suis abutitur. quod avaro obijci non potest, qui ut non utitur, sic etiam non abutitur. Deinde profusor præterquam quod multos secum corrumpit, nihil reliquam facit, quo quis recte uti posset, cum auarus multa aliquoties relinquat, quæ in pios usus conuerti queant. Fuerunt autem qui furti occasionem in totum tolli posse putarent, si inter Christianos communia essent omnia. Sed isti imaginati sunt omnes probos, qui & in commune pro uicibus laborarent, & ad necessitatem modo rebus partibus & in medio positus uterentur. Quod cum multo secus habeat, optari potest, cominode fieri non potest. Cæterum qui ecclesie ministris censum aut decimas per fraudem subducūt, uel corrupta pro synceris, aut accisa pro integris obrudunt, Dei uoce apud Malachiam coarguuntur, & Apostoli sententia damnantur, qui præcipiendo dicit: Cōmunice is qui catechizatur, ei qui se catechizat, in omnibus bonis, & ut omnem imposturam excluderet, protinus adiecit: Ne erreris, Deus non irridetur. Deum enim irrideri interpretatur, cum ecclesie ministri debito censu fraudantur. sed ediuerso qui bona ecclesiastica nequiter prodigunt, in officio suo negligentes, pauperum CHRISTI immemores, uino madidi, epulis distenti, libidinibus conspurcati, in consuetos duri, & indolentes, non facientes quod debent,

& quod

EXPOSITIO

& quod non debetur, rigide exigentes, quam longe, non dicam a furto, sed a sacrilegio abſint, ipſi uiderint. Certe non diſſimiles ſunt illi ſeruo, de quo eſt apud Lucam: qui abſente domino cepit edere & inebriari, & percutere conſeruos ſuos quem dominus reuerſus diſſecuit, & partem eius cum hypocritis poſuit.

NON LOQUERIS CONTRA

proximum tuū falſum testimoniū.

Vdicia, in quibus de capite aut poſſeſſionibus agitur, magna ex parte pendent a testimonijs: quæ ſi mendacia ſunt, cauſæ iuſtiſſimæ periclitantur: id ne fiat, hac lege Dei peculiariter cauetur. Crimen autē iſtud exaggeratur Proverb. xxv. capite, quaſi falſo testimonio in iudicijs aliquē opprimere, perinde ſit ac ſagitta aut gladio, uel iaculo aliquem interficere. Sic enim ibi legitur: iaculum, gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur corra proximum ſuum falſum testimonium. Nam quod iudex male pronūciat, quodq; huius ſententiam alij perperam exequuntur, & quod innocēs indigne patitur, falſo testimonio imputandū eſt, unde hæc omnia prodeunt. Poena uero erat lapidatio, ut liquet Danielis xij. & ut hanc euadat calumniator apud homines, tamen Dei manum non effugiet, referente ſcriptura: Testis falſus non erit impunitus. Et rursū: Testis mendax peribit. Quis autem dubitet huic præcepto & illos aduerſari, qui famam proximi apud alios mordent, ſimiliter, & eos qui pronas obſtimatoribus aures accommodant? Addantur hiſ qui ſerunt diſcordiā inter fratres, de quibus Sapiens ait: Suſurro & bilinguis male dictus erit. Multos enim turbauit pacem habentes. Etiam illi qui ex feſſuca trabē faciunt, leuē malū grauiter amplificantes, quibus hodie plenus eſt mundus, qui colant culicem in alijs, & uafum in ſeipſis camelum deglutit. Sed pulchre monet quodam in loco māſuetudinis exemplum ſanctus Bernardus: Si potes, inquit, excuſa actionem: ſi non potes, excuſa intentionem: ſi nec intentionem, excuſa tentationem. Vide quot modis ſuccurrendum putarit peccato aliquo occupatis uir mitiſſimus. In ſumma prohi-

prohibetur omnis sermo fratri noxius, & quod isto amplius est, a seruatore nostro, qui non uenit ut legem solueret, sed adimpleret, etiã quicquid non prodest, dum dicitur, quamnis nõ doceat, interdicitur. Omnis enim Christianorum sermo debet esse conditus in gratia salis & sapientiã, ut possit ædificare proximum. Sic enim Apostolus: Si quis est, inquit, sermo bonus, is ex ore uestro procedat ad ædificationem, quoties opus est, ut det gratiam audiẽtibus. Consideremus autem quid sibi uelint hæc uerba: Quoties opus est. Videntur enim significare, bonis quoq; sermonibus peccari, si non opportune proferantur: adeo locorum, personarum et temporum ratio habenda est, ne sanctũ demus canibus, aut margaritas Euangelicas obijciamus porcis, crapula & uinolentia madidis, iuxta illud Ecclesiastici: In conuiujs uini non arguas proximum tuum. Non quod arguere malum sit, sed quod uino obrutos corripere, plane stultum & intempestiuum sit. Nam ad tales uerba facere, est cum absentibus loqui. Verum qui non delinquit in uerbo, hic perfectus est uir.

NON CONCVPISCES VXOREM PRO-
ximi tui,

PEC CANDI occulta uolũtas apud homines multa est, apud Deum nõ item, qui inspector est cordium, & ex uolũtate operis æstimat: neq; peccatum operi cui uoluntas defuit, imputat: nec male faciendi uoluntatem, cui opus defuit, a peccato immunem iudicat. Hoc præceptum sexto subseruit. Nam ut ibi actus adulteri prohibetur, ita hic eius perpetrandi desiderium constringitur: & recte distinguitur maleficium & eius desiderium, cũ propter homines crassiores, tum propter ritum iudiciorum. Nam ut Deus in affectum maxime animaduertit, ita homines contra effectum magis aspiciunt, posteaq; cor & uoluntatem hominis inspicere nequeunt. Quam autẽ olim graue fuit ludæos adulterium ipsa re committere, tam nunc Christianis criminofum est, effuso corde ad adulterium inhiare. Vnde et Propheta
 H
 equis

E X P O S I T I O

equis hinnientibus cōparat eos, qui hac cōcupiscentia inflāmati sunt, quos alterius Prophetę uerbis reuocare oportet, ne uelint fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus: sed uiribus rationis infitrā accersitis, & auxilio D E I inuocato, fortiter prauis cupiditatibus resistat, & paruulos etiamnum adulterandi & fornicandi affectus, in corde pullulātes, ad petram, quę Christus est, allidant, ne mora firmati, & intimis animi uisceribus concepti, pariant Iniquitatem. Ex animo enim procedūt cogitationes malę, cędes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuitia: et hęc sunt quę impurant hominem, quę non procederent in opus damnabile, nisi præcessissent in male affecto corde. Quare, scriptura monente, omni custodia custodiendū est cor, ne concupiscat illicita. Sic enim non erumpent ex nobis facta nefaria, et carnis opera, de quibus prædixit apostolus: quod qui talia agūt, regnum Dei non possidebunt.

NON CONCVPISCES DQ MVM PROXIMI

tui, non agrum, non seruum, non ancillam, non bouem, non
 asinū, & uniuersa quę illius sunt.

ROEcunda furti radix est, alienę rei concupiscentia: quam quisquis in se mature extinxerit, septimum præceptum coram Deo nunquam uiolabit, neq; enim fur aut plagiarius, aut abigeus erit, qui alterius domicilium aut agrum, seruum aut ancillam, bouem aut asinum, & his similia, non appetit. Achab dum nimis indulget cupiditati suę, uiolento furto cruentum latrocinium coniunxit, audacissimę uxoris consilio adiutus, & re optata infeliciter potitus. Hoc præceptum cum superiore, Euangelicam quandam puritatem præ se ferre corrigit enim affectum, & non modo hominem foris coercet, uerum etiam intus emendat: & radicem præcidit, unde malum pullulare poterat. Huius generis sunt illa, quę legi Mosaicę plenius & expressius addidit Christus, negans se uelle soluere, sed arctius nobis astringere præce

præcepta de moribus, ne quo modo excidant, postquam cordibus impressa sunt. huc enim præcipue tendit Evangelica doctrina, ut affectu peccandi careamus: id quod Deus per spiritum filii sui largitur credentibus. & hac una ratione utcumque distinguitur lex noua a ueteri, quod illa Dei digito in tabulis lapideis potius quam in affectibus plurimorum scripta esset: hæc uero spiritu Dei uiuentis penitus impressa sit tabulis cordis carnis: & hunc spiritum eiusque inscriptionem qui non circumfertur in corde suo, non est Christi. Quamquam et tempore legis antiquæ extiterint, quorum non manus solum a scelere, sed & animus ab eius perpetrando cupiditate purus esset, qui quod tam multis prætereæ caeremoniarum obseruationibus onerati fuerunt, uere iugum graue & uix ferendum sustinuerunt, totum diem in æstu opus facientes, & aduersus sarcinam uehementer onerosam grauissime luctantes: a qua nos aduentus Christi Seruatoris liberauit, qui fulgore suo caeremoniarum nebulas discussit, & uetustorum rituum in uolucro reducto, clarum æternæ ueritatis lumen ostendit, quod sacramentorum institutione offuscatum non est, eo quod natura suaapte sponte hominem ad sumptionem cibi potusque, & lotionem corporis impellat: quarum rerum usum humanæ naturæ necessarium Seruator noster etiam salutariferum nobis esse uoluit, mirabili modo corporalibus rebus spiritualem uirtutem infundens: cuius efficacia in animam penetraret, & utranque totius hominis partem salubriter reficeret. Quamobrem hoc fasce leuati, multo expeditiores gradimur per uiam Euangelici compendij, quam patres nostri per anfractus Mosaiscos tot externis obseruationibus onerati, & prope supra uires grauati, quod in Actis Apostolorum Petrus dicere non dubitat. Nam qui maceriem antiquum populum a nouo dirimentem indicare cupiunt, eamque fabricantur ex diuersitate legis ad mores pertinentis, quod ea longe alia sit in nouo, quàm fuerit in ueteri testamento, non satis se ab hac quæstione explicant. Præcipit Christus populo suo ut non amicos tantum, sed & inimicos diligant, atque etiam pro salute ipsorum orent. Persectus quoque his apparet, quod Paulus optat anathema fieri pro fratribus suis Iudæis. Sed quid? an non hæc eadem in lege antiqua inueniuntur. Orat Aaron pro aduersarijs suis, quorum conspiratione contra se periclitatus erat.

E X P O S I T I O

Moses deleri nomen suū de libro uitæ prius habet, quam se incolumi rebellem alioqui turbam perire. Dauid propheta: si inquit, reddidi retribuentibus mihi mala, merito decidam ab inimicis meis inanis. Vtrique qui gloriatur apud Deum se non retulisse talionem inimicis suis, a quibus male mulctatus erat, etiam se a studio reponendæ vindictæ ostendit fuisse alienum. Quid? quod Deus apud prophetā clamat: Mihi vindicta, & ego retribuam. Quo dicto, quis dubitat ultionem, eiusque cupiditatem in totum ueteri populo interdictam, cui & Esaias edixit, dicite, inquit, his qui uos oderunt: Fratres nostri estis. Quæ uerba nõ oretenus, sed ex animo dicenda erant, ita ut in eos qui inimici facti fuerāt, tanquam in fratres adhuc fraternum affectū gererent. Cū ergo ista ad hunc modum se habeant, quo tandem discrimine legem nouam ab antiqua secernent illi, quos uidemus nimix breuitatis studio minus dicere, quam rei amplitudo postulat, qui dum multa paucis uolunt concludere, non pauca dictu necessaria excludunt, ueluti, quod aiunt, in noua animum, in ueteri lege manum duntaxat cohiberi: & hanc amoris, illā timoris esse: olim umbris & figuris omnia occupata fuisse, nunc lucem sine umbris, & ueritatem sine figuris exhiberi: olim lanceas & gladios uiguisse, at nunc Euangelij tempore lanceas in uomeres, & gladios in falces conflatos esse. Cum tamen & nunc bella gerant Christiani non admodum infrequentius, neque ita ualde mitius quam quōdam ludæi, adeo, ut iam passim plures reperiri possint lanceæ, quā uomeres, & gladij, quā falces: quos ob frequentē usum rubigo non audet inuadere, ita damus operam ut hæc propheta pacifica aliquādo cōpleatur. Adhæc sub lege noua exercētur leges iudiciariæ, & pœna corporalis de maleficis sumitur, in nonnullis acerbius etiam, quam sub lege ueteri, sicut & in alijs quibusdam remissius. Tum quoque Ecclesia propter infirmos, quorum magna multitudo est, non illibēter retinet cæremōnias aliq̄t, quæ tamen magis admonent pietatis, quam pios faciunt. Denique & uetus lex multos habuit, quos non seruilis terror, quem perfecta charitas foras mittit, sed castus timor Dñi, qui nihil a perfecta & uera charitate Dei differt, omnem docuit adimplere iusticiam. Quemadmodum ediuerso complures tollerat Ecclesia Christi imbecilles, q̄ sub lege adhuc tãq̄ sub p̄dagogō sūt, q̄ necdū libertatē spūs hauserūt, neque ad Christū deducti sūt, ut ex fide p̄ dilectionē omne q̄d bonū ē operāte, iustificetur.

Qua-

Quapropter & in populo Iudeorum euangelicæ perfectiōis uestigia conspiciuntur: & contra in populo Christianorum magna ac pene Iudaica tarditas residet. Certe hoc nos a Iudeis separat, quod illi crediderunt in Messiam qui uēurus erat, nos in eū qui uenit: illi Prophetias habebant inchoatas, nos eas tenemus absolutas. Hoc porro restat, ut non simus sub lege, sed supra legem, nec eam habeamus aduersum nos, sed pro nobis, hoc est a Mose, ad Christum transeamus, quo sic ex lege quæ ratione nostræ carnis & imbecillitatis ad iustificandum nos infirma est, per Christum salutem consequamur: in quo qui sperat, non pudebit: de cuius plenitudine omnes qui seruantur, accipiunt: per quem & nos mundari oportet ab omni inquinamēto carnis & spiritus, si modo perficiemus sanctitatem in timore Dei: alioqui fieri nō potest, ut homo ab adolescentia sua ad malum pronus, hanc integritatē præstet, ut nec factio lædat, nec sermone offendar, neq; affectu delinquat: & tamen huiusmodi lex, in decē sita mandatis, exigit, à quorum obseruatione pendet aliquo modo salus hominis, cum Euangelium dicat: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Quid igitur consilij capiemus in his quæ fieri oportet, nec tamen ad plenum a nobis fieri possunt: quando quidem non sumus sufficientes cogitare aliquid ex uobis, tanq̄ ex nobis, sed omnis sufficiētia nostra ex Deo est: nimirū quod Iacobus Apostolus suadet sequendum est, qui submonet deum potentē esse, liberale, & bonum, qui dat omnibus affnenter, neq; cuiquā exprobrat. Quare si quis eget sapientia aut fortitudine, petat eam a Deo, in quo Paulus omnia potest: & nos cum illo in eodem omnia poterimus, si modo qua par est, fiducia petierimus. Propinquus enim & benignus est dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate. Quare cū tota ecclesia dicamus illi: Fac domine amare quod præcipis, & exeq̄d inuigis: & quæ tuo præcepto obligas, isdem tua bonitate succurras, ut incrementum fidei capientes, & in omni opere bono proficientes, occurramus in uirum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Amen.

F I N I S.

ERRATA SIG RESTITVES.

Prior numerus solum, litera a faciem primam, b. secundam, sequens numerus lineam in qua erratum est, designat. Folio 2. a. linea 10. pronitas. ibidē. lin. 28. lus. Fol. 3. a. 19. quem. Fol. 4. a. 1. manibus. b. 4. longissimi. Fol. 6. a. 10. spiritualis. Fol. 6. a. 31. favore. b. 6. hac. ibid. 31. uia. ibid. 16. manu. Fol. 8. a. 29. ergo. b. 5. offerimus. Fol. 9. b. 16. confusionem. Fol. 10. a. 4. obicit. occultum. Fol. 12. a. 9. omnes. lin. 11. fructum. lin. 19. qui tamen ab Episcopo nō ordinabatur, sed a presb. Fol. 13. a. 1. lauare. Fol. 14. b. 17. re exhibita. lin. 19. pati ū. lin. 32. tum. Fol. 15. 8. qui. lin. 30. officiis. Fol. 16. b. 7. uiris. lin. 8. ius. fol. 17. a. 9. illato. b. 2. prater. Fol. 18. b. 5. ab errore p̄seruant. Chrysostrum dico & Augustinum. Fol. 19. a. 11. patitur. b. 6. precandi. Fol. 20. a. 12. dei, superest. lin. 24. & domine b. 12. passus. lin. 22. Huic. Fol. 22. b. 31. tentari. Fol. 23. b. 1. dominus Deus tuus. lin. ult. statuis. fol. 24. b. 23. ferendi. fol. 25. a. 31. respit. Fol. 26. b. 32. dece b. 1. Fol. 27. b. 6. omnia peccata infarcirent. Fol. 28. a. 12. opibus. lin. 13. inuoluit. lin. 15. iustius Reliqua; si quæ sunt, pius Lector facile costringet.

THE STATE OF NEW YORK
IN SENATE
January 15, 1884.
REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE
IN ANSWER TO A RESOLUTION
PASSED BY THE SENATE
MAY 10, 1883.
ALBANY: J. B. WHITTAKER, STATE PRINTER.
1884.

